

SZAKDOLGOZAT

**Lukács Dániel
2021**

BUDAPESTI GAZDASÁGI EGYETEM
KÜLKERESKEDELMI KAR
NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK SZAK
NAPPALI MUNKAREND

BUKOTT ÁLLAMOK, AFGANISZTÁN ESETTANULMÁNYA

Belső konzulens:
Dr. Gyene Pál István

Budapest,
2021

Készítette:
Lukács Dániel

Tartalomjegyzék

1. BEVEZETÉS	3
2. MIK AZOK A BUKOTT ÁLLAMOK ÉS HOGYAN KELETKEZNEK?	7
3. A BUKOTT ÁLLAMOK HATÁSA A NEMZETKÖZI KÖZÖSSÉGRE.....	9
4. AFGANISZTÁN ÁTFOGÓ ÁTTEKINTÉSE 1978-IG.....	13
4.1 Afganisztán, mint korai birodalmak ütközőzónája.....	14
4.2 Az Afgán királyság külföldi hatalmak között.....	15
4.3 Afganisztán a modernizáció útjára lép	17
4.4 Függetlenedés a Brit birodalomtól, közeledés a szovjet Oroszországhoz.....	19
5. AZ 1978-AS BELSŐ KÁOSZ KEZDETE.....	22
5.1 A szovjet kudarc Afganisztánban	22
5.2 Belső káosz a szovjet kivonulás után és a tálibok felemelkedése	24
5.3 „War on terror”, az Amerikai Egyesült Államok színre lépése.....	25
6. HOGYAN TOVÁBB, VAN-E ÉLET AMERIKA UTÁN?	28
6.1 Költséges két évtized, eredmények nélkül	28
6.2 A társadalom helyzete a napjaink Afganisztánjában	32
6.3 Az amerikai kivonulás okai és lehetséges következményei	34
7. ÖSSZEGZÉS	35
8. IRODALOMJEGYZÉK	38

Táblázatok jegyzéke

Első táblázat első forrás: Federal Reserve Bank of St. Louis. 2017. Top 10 Countries and Origin for Refugees and Asylum Seekers. [on-line] hozzáférés: <https://www.stlouisfed.org/on-the-economy/2019/january/where-most-refugees-come-from> [letöltve: 2021. 05. 02]

Első táblázat második forrás: The Fund for Peace. 2017. Fragility in the World 2017. [on-line] hozzáférés: <https://fragilestatesindex.org/> [letöltve: 2021. 05. 02]

Második táblázat: Portfolio. 2021. Befolyási övezetek Afganisztánban (2020. február). [on-line] hozzáférés: https://www.portfolio.hu/global/20210328/a-mai-napig-tart-amerika-tortenelmenek-leghosszabb-haboruja-gyoznek-a-terroristak-afganisztanban-475800?fbclid=IwAR0ZVZx8-0JX5Omtmu0bnu_8UhAMWTJZNgK0J4XvK8K5HRm5WZf9hg99ZuM# [letöltve: 2021. 05. 02.]

Harmadik táblázat: Minority Rights Group International. 2019. Afghanistan. [on-line] hozzáférés: <https://minorityrights.org/country/afghanistan/> [letöltve: 2021. 05. 02.]

Ábrák jegyzéke

Első ábra: Saját készítésű kérdőív. 2021. A „bukott államok” napjainkban. [on-line] hozzáférés: https://docs.google.com/forms/d/1VUZDlGZNGg9RzE8SRkAI5vV2mtQQPc-npe3cr_240rY/edit [letöltve: 2021. 05. 02.]

Második ábra: Saját készítésű kérdőív. 2021. A „bukott államok” napjainkban. [on-line] hozzáférés: https://docs.google.com/forms/d/1VUZDlGZNGg9RzE8SRkAI5vV2mtQQPc-npe3cr_240rY/edit [letöltve: 2021. 05. 02.]

Harmadik ábra: BBC News. 2020. Afghanistan war: What has the conflict cost the US? [on-line] hozzáférés: <https://www.bbc.com/news/world-47391821> [letöltve: 2021. 05. 02.]

1. BEVEZETÉS

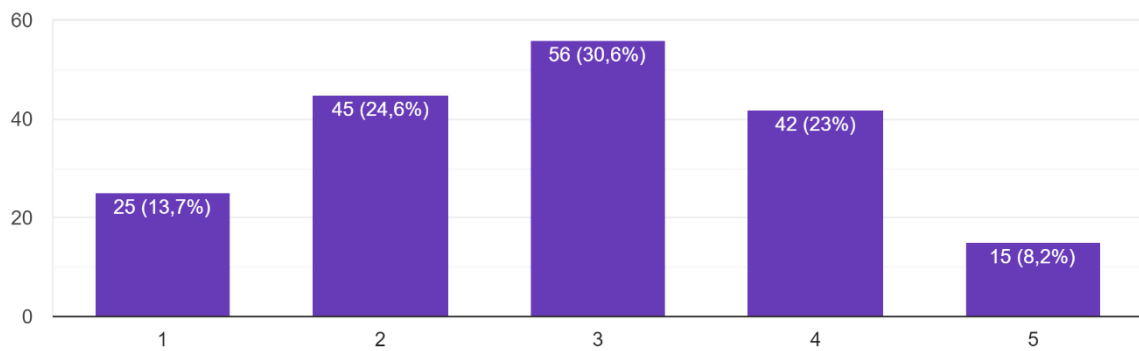
Az úgynevezett bukott államok és az államkudarc jelensége nem újkeletű napjainkban, hiszen a történelem során számos példa található erre a jelenségre. A 21. században azonban egyre több ország éri el ezt az állapotot, és a jelentőségük és a nemzetközi közösségre gyakorolt hatásuk is szignifikánsan megnövekedett. A mai globalizált világrendben, egy bizonyos szinten minden állam össze van kapcsolva, és kisebb vagy nagyobb mértékben kölcsönösen függenek egymástól. Éppen ezért egy államkudarc, vagy egy nemzet bukásának elindulása az összes többi megfelelően funkcionáló államra hatást gyakorol. Gondoljunk csak bele egy olyan államba, ami nem képes féken tartani a bűnözést, ezáltal könnyen válhat nemzetközi bűnszervezetek központjává. Ezek az organizációk viszont nem csak az adott ország határain belül működnek, hanem egész régiókra vagy akár az összes ország életére hatással lehetnek. Emellett több más probléma gyökere is visszavezethető egy bukott állam kialakulásához, amivel a nemzetközösség többi tagjának is meg kell küzdenie. Ilyen problémák lehetnek például az Európai Uniót manapság is megosztó migráció, hiszen a menekültek többsége olyan országból származik, amik a bukott államiság számos jelzőjét viselik. Ezen kívül szintén aktuális globális kihívás a nemzetközi terrorizmus. (Barma, n.d.) A hírhedt terrorszervezet, az al-Káida központja például Afganisztán, ami a „The Fund For Peace” nonprofit szervezet által létrehozott „fragile state index” alapján 2020-ban a kilencedik leggyengébb állam, a napjainkban is számos terrorcselekményt végrehajtó Iszlám Államnak a központja pedig Szíriában van, ami ugyanezen lista alapján a negyedik legtörékenyebb állam volt tavaly. Igaz, hogy a tíz leggyengébb állam között csupán három nem afrikai ország (Yemen – első, Szíria – negyedik, Afganisztán – kilencedik), de több európai ország sem kapta meg a „stabil” értékelést, amik közül kettő (Ukrajna és Szerbia) szomszédjaink. Rajtuk kívül még Bosznia-Hercegovina, Fehéroroszország, Oroszország és Törökország is a „warning” kategóriába esik (Fund for Peace, 2020). A Fund for Peace indexét érdemes ettől függetlenül óvatosan kezelni és nem mindent arra alapozni, hiszen a módszereik nem minden helyzetben helytállóak. Namíbia és a Dél-afrikai Köztársaság is a legjobban kormányzott afrikai országok között kapott helyet, miközben a társadalmi egyenlőségeket mérő Gini-index alapján mindkét országban óriási társadalmi egyenlőtlenségek vannak. Felmerülhet a kérdés, hogy egy állam élete alapján mi számít törékenynek? Egy ország, aminek a korábbi elnöke falat akart emelni a déli határára, ahol a közelmúltban tüntetők törtek be a törvényhozás székhelyére, és a társadalmi feszültség több halálos áldozatot követelő zavargásokba torkollott, hogyan lehet stabil? Márpedig az Amerikai Egyesült Államok előkelő helyet foglal el a Fund for Peace listáján. Módszereik a

helyi médiára is nagy hangsúlyt fektetnek a kutatáshoz, de például ez hogyan valósulhat meg a Kínai Népköztársaságban, ahol köztudottan cenzúrázva van a média? A fragile state index véleményem szerint rendkívül jó kiindulópont egy kutatáshoz, de mint említettem érdemes nem készpénznek venni a listát, hiszen gyakran előrébb helyezi a „nyugati demokrácia” és jogállamiság megvalósulását egy stabil autoriter rendszernél (Melber, 2016). A velük járó problémáktól függetlenül viszont a nemzetközi közösség igen csekély figyelmet fordít a bukott államok jelenségére és a problémák megoldására. A közvélemény pedig szinte egyáltalán nincsen tisztában ezzel a helyzettel. A probléma megértése és a megoldása azért is egy igazán nehéz feladat, hiszen még egy univerzálisan elfogadott definíciója sincsen annak, hogy mikor bukott egy állam. A rendelkezésre álló meghatározások pedig gyakran eltérnek politikailag, gazdaságilag vagy szociális területeken. Az elemzők, akik létrehozzák ezeket a definíciókat, gyakran a saját érdekeik alapján formálják őket, így objektívnek semmiképpen sem tekinthetőek. (Mirkin & Chemie, 2016) A témát a fenti indokok miatt is választottam, hiszen ezeknek az államoknak a helyzete nem ismert széleskörben, így mindenképpen szeretnék elmélyedni a témában, megérteni, hogy hogyan alakultak ki és hogyan funkcionálnak. A dolgozatom célja is ez, megismertetni a problémát az olvasóval és rámutatni, hogy a bukott államok több ezer kilométer távolságból is komoly hatással lehetnek az életünkre. A fő kérdésem amire a kutatásommal válassz szeretnék adni a dolgozat végére, az lenne, hogy valóban bukott állam-e Afganisztán és ha az, akkor milyen indokokkal lehet ezt alátámasztani. A kutatómunkámhoz főleg a szekunder kutatási módszert tudtam alkalmazni, hiszen a téma sajátossága miatt is nem igazán éreztem azt, hogy primer kutatásra lenne lehetőségem. A munkám során magyar, illetve külföldi szakemberek főként angol nyelven írt publikációira támaszkodtam. Elsősorban olyan szakértőket és elemzőket választottam, akiket széles körben elismernek, és mindenképpen megbízható forrásnak számítanak a témához. Ettől függetlenül a primer kutatási módszert is használtam egy kérdőív erejéig. A dolgozatom első részében szeretném ismertetni, hogy mik is azok a bukott államok, hogyan válik egy állam bukottá, és ez milyen nehézségeket állít a nemzetközi közösség felé. Ezután pedig egy konkrét államon, Afganisztánon keresztül mutatnám be a jelenséget, illetve elemezném, hogy Afganisztán hogyan vált napjainkra a világ kilencedik leggyengébb államává. Ehhez mindenképpen lényeges a modern afgán állam megalakulásától napjainkig megismerni az eseményeket, ezért egy történelmi áttekintéssel kezdeném, ami után a mai Afganisztán problémáira tekintenék ki. A kutatásomhoz készítettem egy rövid, néhány kérdésből álló kérdőívet, amit aztán különböző közösségi oldalakon megosztottam. A kérdésekkel arra kaptam rávilágítást, hogy az „átlag ember” mennyire van tisztában a bukott államok helyzetével. A tartalmi rész boncolgatása előtt

szeretném még röviden kielemezni a kapott eredményeket. A hat kérdésből álló kérdőívet összesen 183 ember töltötte ki, ami szerintem már elég a megfelelő reprezentáláshoz. A demográfiai megoszlás a következőképpen nézett ki: a kitöltők között nagyjából fele-fele arányban voltak nők és férfiak (90 nő és 93 férfi). Az életkorban azonban már nagyobb különbségek voltak, ugyanis 101 válaszoló (55,2%) tartozik a fiatal felnőttek (18-25 év) csoportjában. Eközben 18 év alatti kitöltőből csupán kettő volt. A következő kérdés már konkrétan a témára irányult, a kérdés (és a válaszok) az alábbi formában néztek ki:

Mennyire érzi úgy, hogy tisztában van a "bukott állam" fogalmával, és a helyzetükkel napjainkban?
(1 = egyáltalán nem, 5 = teljes mértékben)

183 válasz

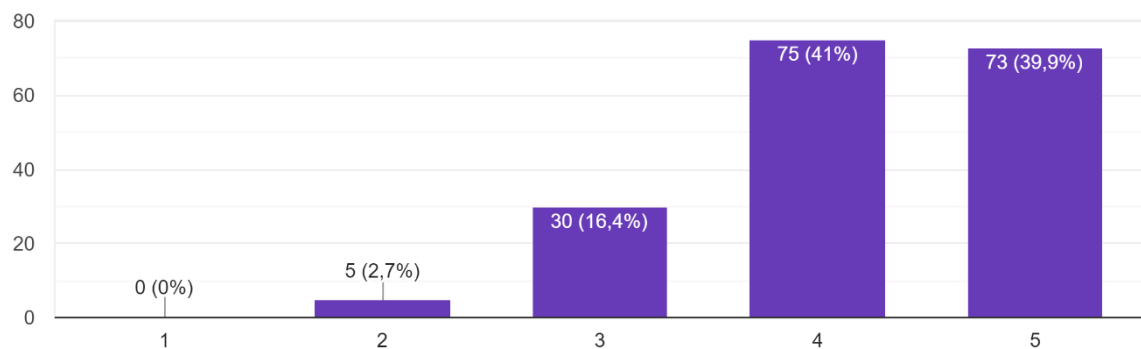

Forrás: saját szerkesztésű ábra, A „bukott államok” napjainkban című saját kérdőív alapján

Jól látható, hogy a válaszolók csupán 8,2%-a gondolja magáról, hogy teljes mértékben tisztában van a bukott államok fogalmával és helyzetével, ezzel szemben pedig 13,7% úgy hiszi, hogy egyáltalán nem ismeri a jelenséget. A többség az „arany középutat” választotta, miszerint ők rendelkeznek ismeretekkel a bukott államokkal kapcsolatban, de rendelkeznek hiányosságokkal a témában. A következő kérdésben arra voltam kíváncsi, hogy a kitöltők melyik térségre asszociálnak, amikor meglátják vagy meghallják a bukott állam kifejezést. A kérdésnél több régió is kiválasztható volt, mint lehetséges megoldás. A válaszolók 68,9%-a jelölte a Szubszaharai (fekete) – Afrikát, 57,9% pedig a Közel-Keletet. Ez a két válaszlehetőség magasan az élen járt, őket csupán 31,7%-kal követte Dél-Amerika. Ezek az eredmények nem igazán voltak meglepőek, az viszont kifejezetten érdekes volt, hogy Észak-Amerikára 4, míg Nyugat-Európára 12 válasz érkezett. A Nyugat-Európára érkező válaszokat véleményem szerint a korábbi gyarmati birodalmakkal lehetne megmagyarázni, hiszen a nyugati gyarmatosító hatalmak túlzással a „világ urai” voltak, míg a legtöbb kolóniájuk mára

függetlenné vált, emiatt gondolhattak néhányan a nyugat-európai államokra. A következő kérdés, ami az volt hogy, mennyire gondolják úgy a kitöltők, hogy a bukott államokból származó problémák hatással vannak az egész nemzetközösségre jól mutatja, hogy az emberek nagy része úgy gondolja, hogy a bukott államokból gyökerező problémák nagy hatással vannak a nemzetközösségre. A „egyáltalán nincs hatással” válaszlehetőséget például egyetlen kitöltő sem választotta, míg 41% úgy gondolja, hogy ha nem is teljes mértékben ért vele egyet, de a bukott államok nagy hatást gyakorolnak a többi országra is.

Mennyire gondolja úgy, hogy a "bukott államokból" származó problémák (terrorszervezetek szabad működése, tömeges illegális migráció, bűnszervezet...lágra? (1 = egyáltalán nem, 5 = teljes mértékben)
183 válasz

Forrás: saját szerkesztésű ábra, A „bukott államok” napjainkban című saját kérdőív alapján

A következő, egyben utolsó kérdésben négy lehetőség közül kellett választaniuk a kitöltőknek arra a kérdésre, hogy szerintük hogyan kellene a nemzetközi közösségnek megoldást találni a bukott államok helyzetére. A többség (50,8%) szerint az egész nemzetközi közösségnek szerepet kellene vállalnia a megoldásban, míg 17,5% szerint hagyni kellene az adott országot, hogy megoldja a saját problémáit. A válaszolók negyede szerint, pedig nem az egész nemzetközi közösségnek, csupán a régió országainak kellene segítséget nyújtani. Nagyon részletes és mélyebb tudást igénylő kérdéseket nem szerettem volna feltenni a kérdőívben, mert féltő volt, hogy a legtöbben nem jártasak a témában. Ennek ellenére a néhány kérdésre kapott válaszok véleményem szerint jól reprezentálják a „közvéleményt” a bukott államokkal kapcsolatban, habár mélyen szántó következtetéseket nem lehet belőle levonni. Ettől függetlenül egy megfelelő kiindulópontnak tartom, és alátámasztja az állítást, hogy bár

fontosságuk megkérdőjelezhetetlen, a többség nincsen teljesen tisztában a bukott államok helyzetével.

2. MIK AZOK A BUKOTT ÁLLAMOK ÉS HOGYAN KELETKEZNEK?

Mint korábban említettem, nincsen egy nemzetközileg elfogadott definíció arra, hogy pontosan mikor bukott egy állam. A megnevezésükre sem született még széleskörben elfogadott álláspont. Gyakran bukott államként vannak megnevezve, máshol feltűnhet a gyenge vagy törékeny jelző is. A tisztánlátás végett, a dolgozatomban mindhárom kifejezés ugyan azzal a jelentéssel fog bírni. Ezekkel kapcsolatban azonban a legtöbb megállapításban megegyezik, hogy a bukott állam az államiság feltételei közül nem tudja mindet teljesíteni. Egy univerzálisan elfogadott meghatározás lehetne, hogy a bukott állam egy olyan állam, amelynek a politikai vagy gazdasági rendszere annyira gyengének bizonyult, hogy a központi hatalom nem képes megőrizni az irányítást, és nem tudja ellenőrizni a területét. Így gyakran a központi hatalomnak ellenszegülő hadurak tartanak irányításuk alatt egyes régiókat az országon belül. Katonai hatalmukkal pedig gyakran a kormánnyal vagy más hadurakkal szemben igyekeznek növelni a befolyásukat. A területek feletti ellenőrzés miatt a kormányzási kapacitás annyira lecsökken, hogy a kormány nem tudja végrehajtani a legtöbb adminisztratív, szervezői és közszolgálati feladatát. Az állampolgárok szemében a kormány már nem legitim és a nemzetközi közösség szemében is illegitimé válik. A bukott állam intézményrendszere egyáltalán nem működik, a jogállamiság alappillérei, a törvényhozás, végrehajtás és bírászkodás pedig megszűnnek vagy elveszítik a függetlenségüket. Továbbá a központi hatalom az erőszakos szervezetek monopóliumával sem rendelkezik a legtöbb esetben. Ezeknek a hatására a gyakran eddig is gyenge infrastruktúra omlásnak indul és nincs lehetőség azt fejleszteni vagy szinten tartani. Az egészségügy és az oktatásügy pedig a legtöbb esetben nagyon minimálisan, vagy egyáltalán nem működik. Az alapvető egészségügyi ellátásokhoz gyakran nemzetközi civil szervezetek, mint a Vörös Kereszt vagy az Orvosok Határok Nélkül járulnak hozzá, kórházak és ellátóközpontok üzemeltetésével. Ezeknek az állam nyújtotta szolgáltatásoknak a gyenge működése az oktatásban és az egészségügyben pedig erősen rányomja a bélyegét az újszülött halálozásra, a műveltségi szintre, és az alapvető emberi fejlettségi szintre. (Barma, n.d.) Ezeket a területeket mérve, a bukott államok rendszeresen a legrosszabb országok között szerepelnek. A 2011-es friss független Dél-Szudánból származó adatok például a következőképpen néztek ki: az írni-olvasni tudók aránya nem érte el a 30%-ot, több mint a lakosság fele élt a szegénységi küszöb alatt és 40 százalékuknak naponta fél óránál többet kellett gyalogolni az ivóvízért. A

gazdaság teljesen az olajipartól függött, és csupán a háztartások két százaléka jutott áramhoz. Az elmaradottság és a sikertelen nemzetépítés hatására pedig 2013-ban kitört a polgárháború. (Marsai, 2018) Dél-Szudán példájából is látszik, hogy a gyenge államok a gazdaságban is kifejezetten rosszul teljesítenek, hiszen a gyenge központi hatalom miatt igen gyenge gazdasági környezet alakul csak ki, amiben virágzik a korrupció. Ilyen körülmények között a külföldi tőke különösen fontos lehet, de a befektetők ezeket az államokat legtöbbször inkább messziről elkerülik. A korábban létrehozott külföldi vállalatok is gyakran hátra hagynak egy bukott államot, hogyha az ottani helyzet romlik, és az erőszak fokozódik. A konfliktusos térségekben operáló vállalkozásoknak rengeteg plusz költséget jelent a gyenge infrastruktúra, a helyi valuta leértékelődése és a biztonság biztosítása. Legtöbb esetben az üres piac miatti profit pedig nem éri meg a cégeknek, hogy fenntartsák a telephelyüket ezeken a helyeken, és inkább kivonulnak. (Cochrane el. al., 2017)

Egy állam bukásához vezető események eltérőek lehetnek, viszont gyakran együtt is megjelennek egy országban, például egy fegyveres konfliktus hatása lehet egy erős gazdasági visszaesés, de akár egy erős gazdasági válság miatt is kirobbanhat egy polgárháború. Az államkudarccal legtöbbször fokozatosan történik, párhuzamosan romlanak az állami intézmények és a társadalmi rendszerek. A bukás felé vezető úton a kormány egyre kevésbé tudja garantálni a három kapcsolatban lévő terület, a biztonság, gazdaság és politika zavartalan működését. Ez alapján, az állam akkor jut el a kézzelfogható megbukott állapotig, amikor nem tudja garantálni a lakosság biztonságát, nem tud produktív gazdasági környezetet kialakítani és stabil politikai rendszert létrehozni. Ezt a legvégső állapotot csupán néhány állam érte el, de kutatások alapján több gyenge állam is potenciálisan veszélyeztetett a teljes bukás elérésben. (Csirmaz, 2019) A gyenge államok mindegyikében fellelhető az etnikai vagy vallási csoportok szembenállása, amelyeknek a radikális vezetőik gyakran egymást okolják a rossz körülményekért. Ez a folyamatos feszültség pedig gyakran torkollik fegyveres erőszakba, néhány esetben pedig etnikai tisztogatásokba is. Ennek meghatározó előzménye volt, hogy több régióban is a mesterségesen, távoli nagyhatalmak által kialakított államhatárok gyakran akár rivalizáló törzseket és népcsoportokat is egy országba tömörítettek. Így legtöbb gyenge állam Afrikában található, de néhány állam a Közel-Keleten és Ázsiában is a középük sorolható. Európában a 2020-as adatok szerint egy gyenge állam sincsen, csak olyan, ami a fragile state index alapján a „veszélyeztetett” kategóriába esett, bár érdekes, hogy például Oroszország milyen szempont alapján került ebbe a kategóriába. Az amerikai kontinensen pedig csak Haiti és Venezuela esik a törékeny kategóriába. Mivel a legtöbb gyenge állam Afrikában van, így a nagyrészüket

áldozatul esett az európai imperializmusnak és európai gyarmattá vált miután befejeződött a „Versenyfutás Afrikáért.” A 20. századi dekolonizáció után viszont a legtöbb frissen független afrikai országban hasonló problémák ütötték fel a fejüket. Az új államok vezetői egyáltalán nem rendelkeztek a szükséges tudással, hogyan tudnak egy országot felépíteni és vezetni. Emellett a gazdasági tényezők is igen kedvezőtlenek voltak, hiszen a korábbi rendszer célja a nyersanyagok kitermelése és kivitele volt, a feldolgozás helyett. Hiányoztak a képzett szakemberek a legtöbb területről, az utánpótlásuk pedig gyenge oktatási rendszernek köszönhetően szinte megoldhatatlan volt. A gyarmatosítók kivonulása után a korábban elnyomott, gyakran agresszív klánok és törzsek is újra előtérbe kerültek. A gyors népességnövekedés is komoly problémákat okozott, hiszen a kormány korábban is nehezen látta el a lakosságot vízzel és élelmiszerrel. A gyenge társadalmi-gazdasági rendszer, instabil politikai környezet, gyenge és tapasztalatlan vezetők és nehéz megélhetés pedig könnyen vezettek fegyveres konfliktusokhoz, amik néhány országban a napjainkban is tartanak és visszavetnek bármilyen lehetőséget a fejlődésre. A belső endogén problémák mellett egy országra nagy mértékben destabilizáló lehet egy külső hatalom beavatkozása, vagy a kívülről érkező agresszió. (Beihami & Meifa, 2014)

Az, hogy egy állam mikor válik bukottá egy olyan folyamat, amire több különböző értelmezés is van, amik gyakran eltérnek. Az Egyesült Nemzetek Szövetsége például ki sem jelenti, hogy az állam megbukott, csak megállapítja, hogy beavatkozásra van szükség. A Genfi Egyezmény szerint pedig egy állam akkor válik bukottá, ha az ott jelen lévő konfliktus elér egy bizonyos szintet. A legszélesebb körben elfogadott mérés az államok állapotára a „Fund For Peace” civil szervezet által létrehozott „Fragile States Index.” Ez a módszer 178 országról gyűjt össze adatokat, szakvéleményeket és beszámolókat szociális, gazdasági és politikai területeken, és azok alapján kategorizálja az államokat minden évben. Érdeemes fenntartásokkal kezelni a módszerüket ettől függetlenül, hiszen mint korábban említettem, nem mindig helytálló. (Fund For Peace, 2020)

3. A BUKOTT ÁLLAMOK HATÁSA A NEMZETKÖZI KÖZÖSSÉGRE

Korábban a történelem során előforduló államkudarok nem voltak akkora hatással a többi államra, mint a globalizált világban. Egy gyenge államban felmerülő problémák nem állnak meg az országhatárnál, hanem komolyan befolyásolják a régiót és a környező országokat. Ennek ellenére a nemzetközi jog szinte egyáltalán nem kezeli helyén a jelenséget. Nem ismeri fel az államkudarcot, hiszen csak az állam létrejöttével és megszűnésével foglalkozik, az állam

gyengülésével vagy megbukásával egyáltalán nem. Az 1933-as montevideói egyezmény alapján az államiság feltételei az állandó lakosság, a meghatározott terület, hatalmon lévő kormány, illetve a képesség, hogy kapcsolatba lépjen a többi állammal. Arra azonban, hogy ha ezekben változás történik semmilyen módon nem reagál a nemzetközi jog. Se arra, hogy ha egy állam kormányát a lakossága illegitimnek tartja, sem arra, ha egy állam polgárháború következtében nem tudja ellenőrizni az egész területét. Továbbá ez azt is jelenti, hogy az állam lényegében nem funkcionál, ettől függetlenül jogai és kötelezettségei vannak a nemzetközi jog szerint. Ezeket a kötelezettségeket és jogokat viszont nem tudja gyakorolni, hiszen gyakran olyan intézménnyel sem rendelkezik, ami képviselni tudná az országot a nemzetközi közösségben, így saját érdekeit sem tudja megvédeni. Például az ENSZ lehetőséget ad minden tagállamának ahhoz, hogy bizonyos gyűléseken képviseljék magukat. Szomáliából azonban 1992 és 2000 között senki nem tudta képviselni az országot az ENSZ Közgyűlésen. Ez a nemzetközi szerződések megalkotásakor vagy módosításakor is kiütözik, hisz hogyan fogadhat el egy ország egy olyan szerződést, aminek a megalkotásában vagy megtárgyalásában nem is tudott részt venni? Hasonló eset az, hogy hogyan vonható egy állam felelősségre a területén elkövetett jogsértésekért, vagy hogyan kellene érvényesíteni az emberi jogokat, amikor az állami intézményeket sem tudja működtetni? (Global Policy Forum, 2012)

Ilyen esetekben gyakran alkalmazza a nemzetközi közösség a katonai beavatkozást, amivel megpróbálják stabilizálni a helyzetet. Ez két, háború tépázta afrikai országban sikeres is volt, a külföldi segítséggel működő kormányokat és a helyzethez képes stabil rendszert sikerült kialakítani Sierra Leone-ban és Libériában. Az elsőben Nagy-Britannia avatkozott a polgárháborúba. A „British Special Forces” több ízben vette fel a harcot az RUF csapataival, akik Freetown felé nyomultak. A katonai operációk mellett azonban fontos szerepet játszott a brit hadsereg a helyi csapatok kiképzésében és felszerelésében, emellett hírszerzésük folyamatosan sakkban tartotta az RUF erőit. A támogatásuk a polgárháború után sem állt meg, segítettek rendezni a hadsereget és a rendőrséget, emellett aktívan szerepet vállaltak a közszolgálati, politikai és igazságügyi szektorok fejlesztésében (Ucko, 2016). A külső államok beavatkozása azonban komoly problémát vet fel egy állam szuverenitásával kapcsolatban, hiszen ily módon az idegen hatalmak beavatkozhatnak egy ország belügyeibe, és erőszakot alkalmazhatnak a területén. Mindezt legitim módon megtehetik, hiszen a gyenge államban bármikor hivatkozhatnak a katasztrófa elhárítására vagy a nemzetközi béke fenntartására. Így hogyha a beavatkozó állam jogsértéseket vagy atrocitásokat követ el a fogadó államban, annak

gyakran semmilyen következménye nincsen, hiszen utóbbi ezt legtöbbször semmilyen módon sem tudja kifogásolni.

A jogi kérdések mellett több, nagyobb hatású probléma gyökere is lehet egy bukott állam. A nemzetközi közösség elsősorban a 2001. szeptember 11-i események után ébredt rá arra, hogy egy bukott állam problémái nem állnak meg az országhatárnál, és extrém esetekben egy világvezető hatalom életére is komoly nyomást gyakorolnak. Az egyik legfontosabb probléma ezután a nemzetközi terrorizmus lett. Bár az Amerikai Egyesült Államok a World Trade Centert ért támadások után hadat üzent a terrorizmusnak, az a mai napig nem ért véget. Ezt az akkori amerikai elnök, George W. Bush is úgy mondta a Capitoliumon tartott beszédében, hogy „A háború a terrorizmus ellen az al-Kaidával kezdődik, de nem vele fog véget érni.” Napjainkig sem ért véget a „war on terror”, viszont már Európa és a Közel-Kelet nagy része is csatlakozott hozzá, illetve az emberéletet követelő támadások is gyakoribbá váltak, mint a 90-es években. A támadások karaktere is teljesen megváltozott, a nyugati államokban a legnagyobb hangsúlyt pedig a megelőzésre és biztonságra helyezik. De ki áll most „nyerésre” ebben a lassan 20 éve tartó háborúban? Ehhez a kérdéshez kapcsolódóan elgondolkodtató adat lehet, hogy jóval több amerikai halt meg az afganisztáni és iraki harcokban, mint a 9/11-es támadásokban összesen. 2016 szeptemberében már 6889 amerikai halottja volt a terrorizmus elleni háborúnak. A másik oldalon pedig a már Oszáma bin Láden nélküli al-Kaida mellett megjelent az Iszlám Állam terrorszervezet kismillió csoportja is. Bár hivatalosan Barack Obama elnök 2013-ban lezárta a terrorizmus elleni háborút, valójában csak átnevezte a „Global War On Terror-nak” hívott hadjáratot „Overseas Contingency Operations-nak,” magyarul Tengerentúli Vészhelyzeti Műveletekre. Ennek a lépésnek maximum formai következményei voltak, hiszen a háború a mai nap is tart, de már több helyszínen is mint korábban. A 2016 márciusi brüsszeli terrortámadás után, az akkori francia elnök Manuel Valls is úgy nyilatkozott, hogy „Európa háborúban áll.” Az elmúlt években ugyanis a civiláldozatokat követelő véres terrortámadások átköltöztek az európai kontinensre (2020 – Bécs, 2016 – Nizza, 2016 – Berlin, 2015 – Párizs). Azonban nem csak Európában ütötte fel a fejét a nemzetközi terrorizmus, hiszen míg 2008-ban 8466 ember halt meg világszerte terrortámadásokban, addig 2015-ben már 32 715. Európában pedig már a legtöbb ország aktívan részt vesz a közel-keleti műveletekben is. Magyarországról 2016-ban már 150 katona teljesített szolgálatot az ISIS elleni koalícióban. (Bihari, 2016)

A nemzetközi terrorizmus szorosan összefügg a napjainkban megosztó kérdéssel, a migrációval. Még az Európai Uniónak sem sikerült egy olyan konszenzusos megállapodásra jutnia, amit mindegyik tagállam szívesen elfogadna. A bevándorlás ellenesek gyakran kötik

össze a migrációt a terrorizmussal, és bár nem lesz minden menekültből dzsihadista aki embereket végez ki, ha csak 10 000 menekültből akár egy radikalizálódik, már azzal is nőtt a terrorizmus bázisa Európában. Ebből a szemszögből vizsgálva, a „Honnan jönnek a menekültek?” kérdés is rendkívül fontos. A hangsúlyt most az Európába érkező menekültekre szeretném mindenekelőtt helyezni. 2018-as adatok szerint az 2,1 millió személy vándorolt be az Európai Unió 27 tagállama közül valamelyikbe az EU-n kívülről. A menedékkérők nagy része gyenge államokból érkezik, hiszen az életkörülmények annyira rosszak ezekben az országokban, hogy sokan inkább több ezer kilométert utaznak egy jobb élet reményében. Az alábbi táblázatban mutatnám be a 2017-es adatok alapján, hogy a menekültek melyik országból származnak, és az ország mennyire gyenge a „fragile state index” szerint.

A legtöbb menekültet adó országok és gyengeségük az Fragile State Index szerint. 2017.

Ország	Menekültek száma (fő)	FDI-rangsor helyezés
SzírIA	~ 6,4 millió	5.
Afganisztán	~ 3 millió	9.
Dél-Szudán	~ 2,4 millió	1.
Mianmar	~ 1,2 millió	35.
Szomália	~ 1 millió	2.
Kongói Demokratikus Köztársaság	~ 800 000	7.
Szudán	~ 750 000	5.

Forrás: saját szerkesztésű táblázat, UN High Commissioner for Refugees Statistical Database, Fragile State Index by Fund For Peace

A táblázat adatai szerint jól látszik, hogy Mianmaron kívül a legtöbb menekültet adó ország mind benne volt a tíz leggyengébb országban 2017-ben. A migráció kérdése tehát szorosan összefügg azzal, hogy mennyire erős az állam. Az ilyen volumenű kivándorlás pedig komoly problémákat okoz, hiszen a határok nem képesek ekkora emberforgalom bonyolítására, amitől az illegális bevándorlás megnövekszik. A magyar határokon 2020-ban több mint 20 000 illegális határátlépőt akadályoztak meg. Emiatt a harmadik országokkal szembeni határellenőrzésre komoly erőforrásokat kell fordítani az Uniónak. Az embercsempészet azonban virágzik, rengetegen szállítanak menekülteket, akár több tucat embert összezárva egy kamionban. Nagyon sok bevándorló hal meg útközben az embertelen körülmények között, vagy fullad bele a Földközi-tengerbe, mert olyan hajókon indulnak útnak, ami egyáltalán nem

megfelelő. Több civil szervezet is mentőhajókat üzemeltet a mediterrán térségben, amivel ezrek életét mentik meg. A befogadó országokban pedig a menekültek gyors ütemben megnövekedett száma egy egyedi probléma elé állította az országok vezetőit, amit teljesen a mai napig nem tudtak megoldani. (Maurer, 2017)

A gyenge államok nem csak a Földközi-tengeren okoznak gondot a menekülthajókkal, hanem a nemzetközi nyílt óceánokon is, legfőképp a korábban Szomáliában, és manapság Afrika nyugati partjainál virágkorát élő modern kalózzokkal. 2019-ben a Guineai-öböl partjainál 64 kalóztámadást hajtottak végre, aminek a fele emberrablással végződött. A 2019-es évre a globálisan elkövetett kalóztámadások száma ugyan csökkent, de világszerte így is 162 kalózzakciót jelentettek. A teher- és tankerhajóknak, akik a veszélyes területeken hajóznak keresztül, ajánlott fegyveres kísérőket felbérelni, ami hatalmas költségekkel jár. A másik probléma ezzel kapcsolatban, hogy ezekben a régiókban rengeteg a halászhajó is, ezért különösen oda kell figyelni, hogy azokat ne tévesszék össze a tengeri banditákkal. A fegyveres kíséret mellett a nemzetközi közösség igyekszik hadihajókkal biztosítani a rendet, ami további költségeket jelent. Szakértők szerint, a kalózzok által okozott kár (beleszámolva a hadihajók fenntartását és a biztonsági szolgálat felbérletét) évente 6 milliárd dolláros kiesést okoz a világnak. (Origo, 2019)

A fent említett gondok mellett humanitárius probléma a bukott államokban a civil állampolgárok élete, hiszen ők gyakran elszenvedik a fegyveres konfliktusokat, a terror- vagy kalóztámadásokat. Emellett az életkörülményeik is rendkívül rosszak, az állami ellátórendszerek szinte egyáltalán nem működnek. Az alapvető szolgáltatások, mint az áram vagy víz, a lakosság jelentős részének nem elérhető. Emellett az oktatás, ha egyáltalán létezik, rendkívül gyenge, így magas az írástudatlanok száma is. Ugyanúgy az egészségügy is legtöbbször szörnyű állapotban van, a gyenge államokban jellemzően elterjedtek a járványok, alacsony a várható élettartam. Gyakran civil szervezetek biztosítják az alapvető egészségügyi szolgáltatásokat, kórházakat üzemeltetnek. A probléma ezzel az, hogyha egy konfliktus olyan szintet ér el egy adott országban, hogy ezek a szervezetek nem kockáztathatják az önkéntesek életét, akkor ez a gyenge rendszer is összeomolhat.

4. AFGANISZTÁN ÁTFOGÓ ÁTTEKINTÉSE 1978-IG

4.1 Afganisztán, mint korai birodalmak ütközőzónája

Afganisztánról valószínűleg sokaknak egy távoli, kietlen sivatagos táj jut eszébe, ahol rosszak az életkörülmények és folyamatos a fegyveres erőszak. Az ország területén valóban igen gyakran dúltak háborúk az elmúlt évszázadokban, hiszen szinte mindig különböző birodalmi nagyhatalmak vették körbe a mai értelemben vett Afganisztán területét, akik gyakran a régióban mérték össze erejüket. A terület geopolitikai helyzetéből adódóan olyan ütközőzónává vált már a civilizációk kezdetétől, ahol fontos kereskedelmi utak és csomópontok vezettek keresztül. Régészeti kutatások szerint a térségben már Kr. e 3000-2000 között jelen volt a nagyvárosi civilizáció, az első feljegyzések azonban az Óperzsa birodalomból származnak, akik Kr. e 327-ig ellenőrizték a területet. III. Dárajavaus királyt azonban Nagy Sándor makedón király győzte le, aki átvette a térség ellenőrzését és terjesztette a görög kultúrát, amit utódai is folytattak. Az afgán területek időszámításunk kezdetéig többször cseréltek gazdát, hiszen a déli részét az indiai Maurja birodalom tartotta uralma alatt, később pedig a nomád kusánok alapították meg a térségben a Kusán birodalmat, ami fontos kulturális és kereskedelmi központtá vált a régióban. A kusánok bukása után a terület több részre esett szét, nagyrésze azonban a Szászánida birodalom védelme alatt állt az időszámításunk utáni 7. századig. Ebből is észrevehető már, hogy a korai civilizációk és birodalmak ideje alatt a mai Afganisztán területét folyamatosan új uralkodók vezették, akik igyekeztek kulturális és vallási befolyásukat is kiterjeszteni rá, így számos különféle nép és szokás alakult ki a régióban. Ez a „tendencia” később is folytatódott, amikor az arab muszlimok körülbelül egy évszázad alatt elfoglalták a területet, megtörték az afgán törzseket és elterjesztették az iszlám vallást. A 7. századtól a 13. századi mongol invázióig a terület folyamatosan valamilyen iszlám vallást követő dinasztia uralma alatt állt, így könnyedén ragadhatott meg ez a monoteista vallás az afgán hegyvidékeken. A mongol terjeszkedés ideje alatt Afganisztán több részre szakadva létezett tovább, egészen 1380-ig, amikor Timur Lenk fejedelem kiterjesztette a mongol birodalom határait, és a mai Afganisztán területeit is ellenőrzése alá vonta. Timur Lenk leszármazottjai egészen a 16. század elejéig tartották irányításuk alatt a régiót. 1504-ben pedig az észak-indiai Mogul birodalom vette át az irányítást, és a területen folyamatos harcok dúltak az iráni Szafavid dinasztia ellen (One World Nations Online, n.d.). Mint a fent leírtakból kiderül, a korai évszázadokban nem volt soha egy központi afgán állam, a területen élő törzsek folyamatosan egy-egy szomszédos birodalom uralma alatt voltak, emellett gyakran a korai imperialista államok ütközőzónája volt, ami miatt a térséget sokszor háborúk tépázták.

4.2 Az Afgán királyság külföldi hatalmak között

A mai Afganisztán jogelődje az (Amerikai Egyesült Államokkal nagyjából egyidőben) 1747-ben alapított Afgán királyság lehet, amit az iráni perzsa uralkodó Nadir Shah halála után kiáltottak ki. A királyság megalapítása Ahmed Shah Durrani nevéhez fűződik, aki a napjainkban is a lakosság többségét adó pastu népcsoporthoz tartozott. Uralkodása alatt egyesítette a megosztásban élő pastu eredetű Ghilazi és Durrani törzscsaládokat 1760-ig nagymértékű területi expanziót hajtott végre. Királysága Nisápurtól egészen Kasmírig terjedt, délen pedig az Arab-tenger partjáig elért. 1772-ban bekövetkezett halála után a birodalomban folyamatosak voltak a belső konfliktusok, a vezető pastu hercegek és törzsfőnökök között, az uralom megszerzése érdekében. Ezek a harcok egy-egy helyi uralkodó megerősödéséhez vezettek így a modern értelemben vett központi hatalom meglehetősen gyenge volt, a birodalom határai csak a térképeken voltak állandóak, a valóságban folyamatosan változtak. Nagyjából fél évszázaddal később Doszt Mohammed emír első uralkodása alatt stabilizálta az ország területét és kiterjesztette a befolyását az északon lévő tádzsik és üzbég népek által lakott területekre egészen a Hindukus-hegységig északkeleten és az Amu-Darja-folyóig északon. Uralma alatt zajlott le az első angol-afgán háború az úgynevezett „Nagy Játzsma” jegyében. A „Nagy Játzsma” kifejezés a Brit kelet-indiai társaság egy hírszerzőjétől származik, aki így nevezte a Brit birodalom és az Orosz cárság közötti diplomáciai háborút, amit befolyásuk Afganisztánra történő kiterjesztéséért folytattak. A délről terjeszkedő britek attól tartottak, hogy az orosz cárság a mai kifejezéssel poszt - szovjet Közép-Ázsiának hívott terület elfoglalása után tovább terjeszkedne délre, Perzsia és Afganisztán felé. Ha ez bekövetkezett volna, akkor már valódi fenyegetést jelentett volna az orosz birodalom a brit fennhatóság alatt álló indiai szubkontinensre. A britek a befolyás megszerzése érdekében két háborút is indítottak, az elsőt 1838-ban. A cél egy britek által támogatott vezető általi bábállam kialakítása volt. Az „Indus hadseregének” keresztelt brit-indiai erők 16 500 katonával és 38 000 tábori kísérelével sikeresen bevonultak Kabulba és Sudzsa sah-ot juttatták hatalomra. A sah az országban rendkívül népszerűtlen volt, törékeny hatalma csak a brit fegyveres erőkkel és a törzsfőnökök lefizetésével volt fenntartható. Saját hadserege csak csekély létszámú volt, így az országba vezető kereskedelmi utakat nem tudták megvédeni a folyamatos fosztogatóktól. A vártnál nagyobb számú brit helyőrséget kellett az országban állomásoztatni, ami miatt a törzsfők „kenőpénzét” megvonták, így már a forrongó lakosságot semmi nem tartotta vissza a nyílt lázadástól. A felkelés rövidesen, 1841. november 2-án meg is kezdődött, a brit misszió vezetőjét Kabulban azonnal ki is végezték. A brit csapatok a Bala Hisar erőd mellett, egy erdős területen

táboroztak, ami gyengén volt védhető a tüzérség rossz látási körülményei miatt. Ebben a helyzetben a visszavonulás mellett döntöttek, ami a téli időjárás és az afgán lovasság folyamatos rajtaütései miatt rendkívül lassan és rengeteg áldozattal ment. A célt, Dzsálálábádot csupán egyetlen brit lovas katona érte el élve. A megalázó brit kudarc után a felkelők a gyenge uralmát még mindig fenntartani próbáló Sudzsa sahot kivégezték. Ezután Pollock tábornok próbálta visszaállítani a birodalom presztízsét, bevonult Kabulba, majd tömeges kivégzések és fosztogatások után úgy ítélte, hogy a helyzet megfelelő arra, hogy Sudzsa sah fiát a trónra ültesse és elhagyja az országot. Az új uralkodó a britek kivonulása után szinte azonnal lemondott és a korábban eltávolított Doszt Mohamed emír visszavette az irányítást. Bár a britek katonai sikereket könnyedén értek el a haditechnológiai fejlettségük miatt, az országot megtartani és igazgatni azonban nem tudták. 1874-ig a britek így arra az álláspontra jutottak, hogy az indiai szubkontinentet az Indus-folyónál kell megvédeni, Oroszországot pedig diplomáciai eszközökkel távoltartani Afganisztántól. Ezt a tervet nevezték „mesteri tétlenségnek”. Néhány évtized Afganisztánban a diplomácia és a tárgyalások jegyében telt, egészen 1878-ig, amikor is a török-orosz háborút lezáró berlini kongresszus után egy orosz misszió érkezett Kabulba. A britek egy ezreddel akartak válaszként bevonulni az országba, de a hadtestet Shir Ali emír visszafordította a határon. Lord Lytton, indiai alkirály erre november 20-án megkezdte a második angol-afgán háborút. A brit hadi fölény ismét megmutatkozott, gyors előre nyomulással és az emír halálával rákényszerítették fiát a gandamaki szerződés megkötésére. Az emír fia Jakub, átengedte a külpolitika irányítását a briteknek és lemondott néhány területről brit-India javára. Mindezekért pedig évi pénzbeli juttatást kapott a britektől. Az új szerződéseket már egy új emírral, Doszt Mohamed unokájával, Abdul Rahmannel kötötték meg. Így létrejött egy olyan ütközőállam az orosz birodalommal szemben, ami a katonai és pénzbeli támogatásokért cserébe lemondott az önálló külpolitikáról és néhány pastuk által lakott területről (Surányi, 2002). A második háborút követő években az országot a britek és oroszok nagyban befolyásolták, többször egyezményekkel változtatták meg a királyság határait. Ezek az egyezmények gyakran nem vették figyelembe a törzsi és etnikai adottságokat, így születhetett meg az afgán szemszögből tragikusnak számító Durand-szerződés 1893-ban. A szerződés a pastu népcsoport körülbelül felét választotta le Afganisztánról, és csatolta őket a brit birodalomhoz. Ez a döntés az elkövetkezendő évszázadokban is központi kérdés maradt Afganisztánban, 1949-ben a nemzetgyűlés érvénytelennek is nyilvánította (bővebben később).

4.3 Afganisztán a modernizáció útjára lép

A modernizáció megkezdődése előtt Afganisztán egyáltalán nem volt iparosodott állam, minimális szerepe volt mind a belső- és a tranzitkereskedelemnek is. A lakosság többsége falvakban lakott és földművelésből élt, az adottságokból kifolyólag azonban a termés sokszor gyenge volt, nem lehetett készleteket felhalmozni vagy exportra termelni. Abdul Rahman emírnek nyilvánvalóvá vált, hogy az ország önerőből képtelen lenne az elengedhetetlen modernizáció útjára lépni. A „vasemírnek” is nevezett új uralkodótól számítják az ország modern történelmét, hiszen (brit pénzből) megjelentek olyan intézmények, amik a központi hatalom kiterjesztését segítették elő. Uralkodása alatt az ország majdnem egy évszázadig tartó prosperáló modernizáció útjára lépett. Reguláris hadsereget állítottak fel, elkezdődött a közoktatás, nyugati mintájú közigazgatást állítottak fel, kiterjesztették a hírközlést az ország távolabbi részeire is, és a főváros, Kabul is elindult a modernizáció útján, hogy valódi központja lehessen az országnak. Egységessé váltak a súly- pénz és hossz mértékegységek, és lehelyezték a modern bürokrácia alapjait. A modern, jól felszerelt hadseregnek azonnal fontos szerepe lett, hiszen a központi hatalom kiterjesztéséhez és a nemzetállam kialakításához a többi etnikai és törzsi csoportot meg kellett törnie az emírnek, ezért megkezdődött egy „belső imperializmusnak” is nevezett hadjárat. Az északi üzbég és tádzsik népeket felszámolta, akiknek a helyére a déli pastu törzseket telepítette, akik hűségükért földet, erőforrásokat és befolyást nyertek az uralkodótól. A középső területeken honos hazara népcsoport ellen véres háborút hirdetett, a keleti nem muszlim népesség ellen pedig „szent háborút” indított. A fejletlen, törzsi rendszerben élő klánokat a modern fegyverekkel felszerelt reguláris hadsereggel könnyedén győzte le Abdul Rahman. Annak érdekében, hogy ne csak a haditechnológia fejlődjék, külföldi szakemberek, mérnökök, orvosok és geológusok érkeztek az országba, különböző területek fejlesztésére. Európai import gépekkel pedig felállították az első feldolgozóüzemeket, így megkezdődhetett az ipari szektor fejlődése is. A politikai intézményrendszer megreformálása érdekében megalakult egy tanácsadó testület, amiben az emír törzsfőnökök vettek részt, emellett létrejött a „Loja Dzsirga” is, ami egy képviseleti testület, ahol képviselőként a törzsi és vallási vezetők, tisztségviselők vehettek részt. Az ország igazgatása érdekében tartományokra lett osztva, hogy megkönnyítsék az irányítást. Ezeknek a tartományoknak a vezetésére kinevezett kormányzók nem lehettek az uralkodó családtagjai, így biztosítva azt, hogy a kiválasztásuk a kvalitásuk alapján történik. Az vallási vezetők befolyásának csökkentése érdekében minimalizálta a nekik járó állami juttatásokat. Az ország gazdasági, politikai és adminisztratív központja értelemszerűen a főváros, Kabul lett. Abdul

Rahman, a „vasemír” 21 éves uralkodása alatt tehát Afganisztán rálépett a modernizáció felé vezető útra, de fontosnak tartom még egyszer kiemelni, hogy mindez a brit befolyás, és az ezáltal az országba áramló anyagi, tárgyi és szellemi javaknak köszönhetően történhetett meg (Fishstein, 2010). Kérdés tehát, hogy mennyire fenntartható ez a fejlődés, ami csupán egy világbirodalom jóvoltából indult meg, illetve mi történne, ha az említett nagyhatalom érdekei megváltoznak, és megvonják erőforrásaikat? Az biztos, hogy Abdul Rahman utódja a trónon, aki egyben a fia is volt, folytatta apja politikáját. Habibulla Khan emír 1901-ben lépett hatalomra és ő volt az első olyan uralkodó az afgán történelemben, aki békés úton örökölte a trónt. A „vasemír” örököse is a modernizáció útján vezette az országát, legfontosabb teljesítménye talán az ország első polgári és katonai felsőoktatási intézményeinek megalapítása, amik a mai napig működnek. Az oktatás fejlesztése mellett megalapította az első állami kórházat, és modernizálta az egészségügyet és uralkodása alatt létesítették az első vízerőművet az országban. A lakosság könnyebb tájékoztatása érdekében létrehozta az első afgán újságot is. Az apja által teremtett rendnek köszönhetően, több korábban száműzött értelmiségi is visszatérhetett az országba külföldről, akik közül sokan új ötleteket és külföldi trendeket hoztak magukkal, amik szintén elősegítették a muszlim társadalom modernizációját. A korlátozott erőforrások, és az ellenálló törzsi népcsoportok miatt a modernizáció csak lassan haladt, ami már ebben az időszakban is megosztotta a lakosságot. Egy fiatal értelmiségiekből álló politikai elit csoport, az „Ifjú Afgánok” nem voltak megelégedve a modernizáció sikereivel, ők többször is az uralkodó életére törtek. Velük szemben álltak a törzsi és vallási konzervatív vezetők, akiket az uralkodó testvére vezetett. Habibulla Khan emír trónra lépésekor igyekezett nagyobb függetlenséget szerezni a britektől, így kezdetben több szerződést sem fogadott el. Válaszul az angolok megvonták a fegyver és pénzügyi támogatásokat, aminek hatására az új uralkodónak nem maradt más választása, mint fenntartani a status quo-t a britekkel és elfogadni az apja által megkötött szerződéseket. Uralkodása alatt a kezdeti nézeteltéréseket kivéve, ugyanazon az úton haladt az ország a brit támogatások segítségével. Habibulla Khan utódja, Amanullah Khan 1919-ben lépett hatalomra, és első dolga volt a britektől való függetlenedés, ami egy harmadik angol-afgán háborúhoz vezetett. A háborúban az angolok a technológiai fölényüknek, és főleg a légierőnek köszönhetően ismét katonai sikereket arattak. Néhány hónap után azonban az angolok egy fegyverszünetet követően mégis elismerték Afganisztán függetlenségét a bel- és külügyeiben, cserébe viszont megszüntették az éves támogatásokat, és Amanullah Khannak el kellett fogadnia az afgán-indiai határvonalat.

4.4 Függetlenedés a Brit birodalomtól, közeledés a szovjet Oroszországhoz

Az ország modernizációjának a háborút követően is folytatódnia kellett, a brit támogatások megszűnésével azonban új forrást kellett keresnie az emírnek. Mivel már a külpolitika irányítása is az uralkodó kezébe került, így a király a frissen megalapított Szovjetunióhoz fordult. A szovjetek Afganisztán támogatását jövedelmezőnek látták ahhoz a vállalkozásukhoz, hogy Közép-Ázsiában megerősítsék a hatalmukat. A tádzsik, üzbég és türkmén területeken ugyanis jelentős gerillaháborúk alakultak ki a Szovjetunió ellen. Ezek a gerillaharcot folytató népcsoportok afgán területeket használtak hátszónak, gyakran oda vonultak vissza és gyűjtöttek erőt a következő akciójukhoz. A szovjet oroszoknak így érdekük volt egy erős központi afgán hatalom, a megfelelőbb határellenőrzés miatt, illetve a támogatásokért cserébe kérhette, hogy üldözzék a gerilla csapatokat Afganisztán területén. Ezeknek hatására 1921-ben a két ország több szerződést is kötött egymással, amik hatására megkezdődött a követségek és konzulátusok felállítása. A szerződések vámmentes tranzitkereskedelmet és szovjet pénzügyi és technológiai támogatást biztosítottak Afganisztán számára. A szovjetektől kapott első két repülőgépből pedig megalakult az afgán légierő is. A brit befolyás alatt többnyire elszigetelt Afganisztán a Szovjetunió mellett több fontos európai és ázsiai állammal is létrehozott bilaterális diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatokat. Amanullah Khan uralma alatt így folytatódhatott a modernizáció az országban, azonban ismét csak azért volt erre lehetőség, mert egy nagyhatalomnak érdekében állt egy erős központi hatalom Afganisztánban. A britektől nagymértékben függetlenedő ország úgy folytathatta csak ezt az utat, hogy egy másik birodalom befolyása alá került (Fishstein, 2010). Ettől függetlenül az emír elkötelezett híve volt a modernizációnak, amihez meghatározó intézkedéseivel nagyban hozzá is járult. Törökországi utazásai miatt nagy hatással voltak rá a kemalista reformok, ám az ország adottságai miatt jóval lassabb lépésekkel tudott csak haladni, hiszen figyelembe kellett vennie a konzervatív törzsi és vallási vezetők igényeit is. A társadalmi reformjai ettől függetlenül kifejezett radikálisok voltak: eltörölte a kötelező csador viselést, javította a nők helyzetét, amihez kapcsolódóan támogatta a nők oktatását, koedukált iskolákat alapított, Kabulban kötelezővé tette a nyugati viseletet. Az oktatási rendszert teljes egészében kivette a vallási vezetők kezéből, és állami irányítás alá vonta. 1923-ban megírták az ország első alkotmányát is, ami biztosította az alapvető emberi jogokat, eltörölte a rabszolgamunkát és megalapította a parlamentet. A társadalmi megosztottság érdekében a korábban erőszakkal üldözött kisebbségeknek vallási szabadságot biztosított, emellett lehetőséget kaptak arra is, hogy az oktatásban részt vegyenek. A hadviselésben jártas szikhek és hinduk számára például a katonai iskolákban biztosított helyet,

akik így később a hadsereg fontos tisztjeivé váltak. A gazdasági reformok közül kiemelkedő az Afgán Nemzeti Bank megalapítása és az állam saját pénzneme, az afgáni bevezetése, ami a mai napig forgalomban van. Emellett létrehozták az ország első költségvetését és megreformálták az adórendszert is. A mezőgazdaság termelékenységének növelését földosztással kívánta megoldani, így a szegény parasztok körülbelül fél holdnyi termékeny földet kaphattak. Felszerelés vásárlásával megkezdte a könnyűipar fejlesztését, és több afgán diák is külföldi gyárakba mehetett gyakornokként tapasztalatot szerezni, amivel később segíthette az afgán ipar fejlődését. Megkezdte az infrastruktúra további kiépítését is, a „Nagy Északi Úttal” először alakult ki közvetlen összeköttetés a Hindukus hegység déli és északi területei között. A korábbi hadsereg tagjai főként a törzsi vezetők által voltak delegálva, akik gyakran inkább a törzsükhöz, és nem az uralkodóhoz voltak hűek. Török tanácsadók hatására Amanullah megreformálta a hadsereget is, bevezette a sorkatonaságot, így minden 21. életévét betöltött férfinak 2 éves szolgálatot kellett teljesítenie. Az így besorozott katonák már inkább voltak a központi hatalomhoz hűek, mint a törzsi vezetőkhez. A tisztek nagyrésze azonban idősebb veterán volt, akik a hadsereg megújulása ellen voltak. Nekik a fizetésüket lecsökkentette az uralkodó havi 4 rúpiára (ekkor még a rúpia volt forgalomban), így ezeknek a tiszteknek nagy része önként szerelt le (Chua, 2013). Bár nekünk ezek a lépések szinte alapvetőnek számítanak, a konzervatív törzsi népességnek a modernizáció és ezek a reformok túl radikálisnak számítottak, így többször is fegyveres konfliktus indult az uralkodó ellen. 1928-ban az elégedetlenség a hadsereget is átjárta, így a király elmenekült az országból, majd lemondott. Ezt követően egy modernizáció ellenes tádzsik uralkodó került a trónra kilenc hónapig, ami alatt igyekezett minden modernizációs tevékenység eredményét visszavetni. Visszavezette a nők fátyolviselési kötelezettségét, lerombolta az új kulturális intézményeket, beszüntette a sorkatonaságot és a civil bíróságokat. Tevékenységét a konzervatív vezetők elfogadták, a származása miatt azonban nem tekintették valódi uralkodójuknak, így rövid regnálását Nadir Sah, a király egyik rokona szüntette meg. 1933-ig uralkodott, és visszavezette az országot a modernizáció útjára. 1933-ban merénylet vetett véget életének (ami még ekkor is igen gyakori volt a politikai elit körökben). Az örököse, Zahir Sah egészen 1973-ig uralkodott. Regnálása alatt prosperált az ország, a legtöbb állami infrastrukturális beruházást az ő uralkodása alatt hajtották végre. A vezető politikai elit igyekezett távolságtartó maradni mind a Szovjetunióval mind a Brit birodalommal szemben, és igyekeztek más nagyhatalmak, például Németország, Japán vagy Olaszország támogatását megnyerni az ország fejlesztéséhez. A második világháborúig főleg Németország volt aktív a térségben, a világháború alatt azonban igyekezett az uralkodó minimálisra csökkenteni a kapcsolatait a tengelyhatalmakkal, hiszen két szövetséges állam is a

szomszédja volt. A világháborút követő években Afganisztán az el-nem kötelezett országokhoz tartozott, mégis nagy volt a szovjet befolyás az országban, amit az Amerikai Egyesült Államok folyamatosan szem előtt tartott. Emellett Pakisztán 1947-es függetlenedése is komoly hatással volt a régióra, hiszen az új állam területén több millió pastu etnikumú lakos élt, így folyamatos volt a feszültség a két állam között. 1949-ben az afgán országgyűlés a korábban meghozott Durand-szerződést érvénytelennek nyilvánította arra hivatkozva, hogy a brit uralom megszűnt a területen, így kikiáltották Pastunisztánt, amit azonban egyetlen állam sem ismert el. A Durand-vonaltól keletre eső területek visszaszerzése így kudarcba fulladt. A viszály azonban nem múlt el, 1961-ben Pakisztán például nem engedte át az országán az Afganisztánba tartó árukat, ami miatt rengeteg nyugati országokból érkező felszerelés rekedt meg Karacsi kikötőjében. Emellett az Afganisztánból érkező árukat sem engedte kikötőjébe, hogy azt onnan exportálják. A hidegháború idején az országban folytatódott a modernizálás, a három legfőbb támogató állam az USA, Szovjetunió és NSZK voltak. Az amerikaiak elsősorban az oktatás, mezőgazdaság és infrastruktúra fejlesztésére koncentráltak, az ő segítségével alakult meg a Kabuli Egyetem, a kandahári repülőtér, illetve a Helmand-folyó projektben is aktívan részt vettek, amivel a 560 kilométer hosszú folyó területét akarták a megfelelő építményekkel (duzzasztóművek, víztározók, öntözőrendszerek, gátak) termékennyé tenni. A katonai projekteken való részvételt az USA azonban sorra megtagadta, ami miatt a miniszterelnök, Daud herceg az ilyen ügyekkel a Szovjetunióhoz fordult, akik készségesen támogatták az országot. A hadsereget szovjet típusú fegyverekkel szerelték fel, több afgán tiszt is a szovjet katonai iskolákban kapott megfelelő kiképzést és rengeteg katonai tanácsadó is érkezett Afganisztánba. Emellett többször is az USA által elutasított projektekre csaptak le a szovjetek és finanszírozták azokat. 1955-ben Hruscsov pártfőtitkár 100 millió dollár értékű segílyt ajánlott Afganisztánnak, amiből repterek, közutak és erőművek épültek, illetve ebből a pénzből épült meg a szovjet-afgán határt Kabullal összekötő főút is. Zahir Sah uralkodása alatt több helyről is folyt a külföldi támogatás az országba, amiből Afganisztán ígéretesen fejlődött, Kabul a 60-as években nagyban hasonlított egy nyugati fővárosra, mozik, lemezboltok voltak, a fiatalok többsége egyetemre járt és a nyugati ruházati stílusok voltak elterjedve. A fővárostól távol eső tartományok azonban gyakran nagyon keveset láttak a külföldi támogatásokból, ami az ott élő népek elégedetlenségét fokozta. Ghor tartományban például csak 2009-ben épült az első aszfaltozott út. 1963-ban az uralkodó a pakisztáni pátthelyzetre való tekintettel nekilátott egy nagymértékű politikai liberalizációnak. Az 1964-es alkotmánymódosítás szerint az uralkodóház tagjai nem lehettek kormányzati tisztségviselők, és létrehozták az alkotmányos monarchiához elengedhetetlen Alsóházat és Felsőházat, ahova választások útján kerülhettek be

a képviselők. A király szerint egy korlátozott demokrácia lehetett volna a politika stabilitás megőrzésének kulcsa, ez azonban kudarcot vallott, hiszen parlamenti pártok nem alakultak, így a viták legtöbbször feleslegesen folytak a parlamentben. Emellett magas mértéket öltött a korrupció, ami a külföldi segélyek nem megfelelő kezeléséhez is vezetett. Ennek következtében, 1973-ban katonai puccs segítségével vette át a hatalmat a korábbi miniszterelnök, Daug herceg. Az államfő visszavonta a legtöbb demokratikus intézményrendszerhez kapcsolódó törvényt, a végrehajtó hatalmat pedig a saját kezében összpontosította. Külpolitikai mozgásterét igyekezett tágan tartani, ennek érdekében nyitott a gazdag arab olajmágnások felé is. Uralkodása azonban rövid ideig tartott, 1978-ban ugyanis a kommunista párt egy újabb puccsal átvette a hatalmat (Wagner, 2006).

Az 1881-1978-ig tartó időszak Afganisztánban a mai szemmel nézve akár virágkornak is mondható, hiszen egy rövid angol-afgán háború és az 1929-es 9 hónapig tartó fejtelenségen kívül a központi hatalom és az uralkodó helyzete kifejezetten stabilnak számított. 1929-től pedig 50 évig kisebb belső konfliktusoktól eltekintve többségben béke volt az országban. A kabuli kormány az ország adottságainak megfelelően kormányzott, ahol kell erőszakkal, ahol kell megvesztegetéssel vagy kémkedéssel. 1978-ra egy fejlett, mégis rosszul funkcionáló bürokrácia volt az országban, ami a mai napig jellemző rá. Szakértők szerint megfelelőbb lett volna a modernizáció lassú folyamatának támogatása a nagyszabású és gyors reformokkal szemben, hiszen úgy talán a konzervatív és törzsi rendszerben élő népesség is könnyebben fogadta volna el azokat. Az központi hatalom nem tudta teljesen elnyomni a törzsek és klánok strukturális rendszerét és rákényszeríteni őket a modernizációra, minközben a külső nagyhatalmak igényeinek is próbált megfelelni. A külföldi támogatásokból és nem önerőből történő túl gyors modernizáció és liberalizáció ugyanis Afganisztán példáján is megmutatja, hogy destabilizálhat egy országot, megtorpanthatja a fejlődését és belesüllyesztheti a káoszba ugyanúgy, ahogy ez Afganisztánnal történt 1978-ban és történik napjainkban is (Fishstein, 2010).

5. AZ 1978-AS BELSŐ KÁOSZ KEZDETE

5.1 A szovjet kudarc Afganisztánban

Az 1978-as kommunista hatalomátvételhez köti több szakértő is az ország elindulását a bukott államiság felé. Az addig modernizáció útján haladó országban erős decentralizáció kezdődött meg, hiszen az új népi demokratikus államot vezető kommunisták között is belső ellentétek alakultak ki, aminek hatására 1979-ben Nur Mohammad Taraki elnököt meggyilkolták és

Hafizullah Amin vette át a hatalmat. Amin tüzzel vassal üldözte a korábbi elnök híveit, tovább rontva a kormányzat népszerűségét. A központi hatalom meggyengült, a vidéken élő törzsek és hadurak a kommunisták ellen fordultak, amiből polgárháború kezdődött. A Szovjetunió féltette a számára kedvező közép-ázsiai status quo-t, de egyelőre igyekezett az afgán helyzetet katonai tanácsadókkal felmérni, mielőtt a nemzetközi presztízst rontva beavatkozott volna. Az afgán kommunisták belső harcai, és azok a híresztelések, hogy az ellenzéki csoportok amerikai, pakisztáni és iráni támogatással igyekeznek egységesíteni tevékenységüket végül rábírták Brezsnyev pártfőtitkárt a katonai intervencióra. Az ország szovjet megszállása gyorsan és a legtöbb helyen ellenállás nélkül történt meg. Egy speciális KGB alakulat az elnöki palotába törve meggyilkolta az ott tartózkodó Amin elnököt (a mai napig vitatott, hogy ez felsőbb utasításra történt-e) és Amin egyik legfőbb ellenfelét Babrak Karmalt juttatták hatalomra. A szovjet megszálló erő nagyjából 100 000 fő körül lehetett, aminek egy része a Perzsa-öbölhöz legközelebb fekvő déli területeken állomásozott. Az Amerikai Egyesült Államok a nemzetközi közösség nagyrészevel együtt elítélte a szovjet beavatkozást és szankciókat vezetett be a keleti blokk vezetője ellen, valamint elkezdte komoly erőforrásokkal támogatni a kommunisták ellen küzdő ellenzéki mudzsahedeket. Babrak Karmal kormánya alatt a központi hatalom által ellenőrzött terület sosem haladta meg az ország egyharmadát, igaz ezeken a területeken megerősítette a központi hatalmat, emellett támogatta a hitoktatást az iskolákban. A kormányhatalom alól kieső területeken viszont a szovjet megszállás csak fokozta a feszültséget és növelte az ellenállást. A mudzsahedek megosztottsága miatt azonban az ellenzéki erők sem tudtak komolyabb sikereket elérni az invázió alatt. Ebben a patthelyzetben döntött a Szovjetunió a megszálló kontingens teljes kivonásáról, ami 1989 május közepére be is fejeződött. A kivonulás utáni időszakra a hatalmat a pastun származású Muhammad Nadzsibullah vette át, aki a korábbi rendőrségnek és titkosszolgálatnak volt a vezetője. Moszkva a karizmatikus vezető kinevezésével szerette volna enyhíteni a népi-demokratikus párt frakciói közötti ellentéteket és elkerülni a káoszba süllyedést az okkupáló csapatok kivonulása után. A szovjet-afgán háborúnak is nevezett évtizedet (bár valóságban nem háború volt, hanem polgárháború, amiben a Szovjetunió a kommunistákat támogatta) lezárva elmondható, hogy bár nem szenvedett tényleges vereséget a Szovjetunió, a bevonulással megszerezni kívánt céljait mégsem sikerült elérni. Nem sikerült az ország belső stabilitását megteremtteni, és egy olyan (erős) szovjetbarát kormányt sem hatalomra juttatni, ami a kivonulás után is lojális maradt volna a Kremlhez. Áldozatok szempontjából a hivatalos lista szerint a Szovjetunió 14 433 halottat tart számon, az ellenzéki erők veszteségeiről és civil áldozatokról nincsenek pontos információk, de abban a legtöbb témával foglalkozó szakértő

egyért, hogy többszöröse a szovjet veszteségeknek. Így tehát az 1978-as puccs után eltelt egy évtized, amit újfent egy külső hatalom érdekei irányítottak Afganisztánban, az elvárt eredmények azonban elmaradtak, sőt bizonyos értelemben még rosszabbodott is a helyzet, hiszen a belső politikai helyzet egyáltalán nem volt stabil a kivonulás után, az ország infrastruktúrája pedig komoly veszteségeket szenvedett a háború tépázta övezetekben, úthálózatok, öntözőrendszerek, kulturális építmények pusztultak el. Emellett a lakosság veszteségei is nagyok voltak, mind a halottak számában, mind a menekültek számában, akik között nem csak a földönfutóvá vált paraszti rétegek hagyták el az országot, hanem az értelmiség nagy része is (Bíró, 2002).

5.2 Belső káosz a szovjet kivonulás után és a tálibok felemelkedése

Az ország csupán egy kis részét ellenőrző Nadzsibullah kormány meglepetésre 1992-ig hatalmon maradt (bár kérdés, hogy nevezhető-e egyáltalán hatalomnak, hiszen a fővároson kívül az autoritását nem sok helyen ismerték el), 1992-ben viszont az ellenzék megdöntötte a kormányt. Ekkor a belső konfliktust már csak Pakisztán támogatta, aki a saját érdekeit szem előtt tartva tevékenykedett. Habár a hatalmat névlegesen átvették az ellenzéki erők, a 90-es években az országban kaotikus állapotok uralkodtak. A külső területeken megerősödtek a hadurak, akik a kiújult etnikai és vallási konfliktusok jegyében háborút folytattak egymással. Az ország gazdasága és infrastruktúrája romokban hevert, hiszen a kormány és a regionális vezetők is erőforrásaikat a saját hatalmuk megszilárdítására használták, nem pedig az ország állapotának javítására. Az egyetlen virágzó „szektor” az ópiumtermesztés volt, a parasztok a legtöbb helyen a mezőgazdasági termények helyett a mákot termesztették, amiből a hadurak a háborúikhoz szükséges vaskos pénzösszegekre tehettek szert. Az ópiumtermesztés pedig zavartalanul működhetett, hiszen semmilyen olyan szervezet nem funkcionált, ami elég erős lett volna ahhoz, hogy ennek gátat szabjon. A zavartalan drogtermesztés terményei áramlottak kifelé az országból, emellett a tranzitkereskedelmet lebonyolító teherautókat gyakran banditák fosztottak ki, vagy a területi hadurak követeltek tőlük vámokat. Mindezek már komoly hatással voltak nem csak Afganisztánra, hanem a környező országokra is, ami mintaszerű példája a bukott államok problémáinak más országokra történő tovább terjedésére. Márpedig ebben az időszakban Afganisztán bukott állammak számított, hiszen a kormány az ország területének legnagyobb részét nem ellenőrizte, és az erőszak monopóliumával sem rendelkezett. A helyzeten az is tovább rontott, hogy Burhanuddin Rabbani elnök a kétéves hivatali ideje lejártával nem volt hajlandó lemondani a posztjáról. Ebben a kaotikus helyzetben sikerülhetett a Mohammad Omar által vezetett Talibán fundamentalista mozgalomnak Kandahár felől

indulva az ország nagy részét ellenőrzése alá vonni a 1994 és 2000 között. A Pakisztán által önkéntesekkel, katonai tanácsadókkal és logisztikusokkal is támogatott fegyveres mozgalom 1996-ban vette be Kabult. A szigorú rendpárti iszlám ideológiát követő fegyveres csoport hamar népszerű lett a káosz éveiben az általuk ellenőrzött területeken pedig megszilárdították a rendet és a közbiztonság a korábbi évekhez képest kifejezetten megnőtt. Az általuk irányított területeken leszerelték a hadurakat, akik közül többen az északi régiókba menekültek, ahol tovább folytatták egymás elleni háborújukat. A tálibok irányítása alatt azonban a központi hatalom kifejezetten stabil volt, a végrehajtó hatalom megfelelően funkcionált. Ebben a helyzetben a hatalmas mértékű ópiumtermesztés és az internacionális terrorszervezetek nem azért működtek zavartalanul, mert a központi hatalom nem funkcionált megfelelően, hanem azért, mert a tálib irányításnak érdekében állt ezeket fenntartani. Habár uralmuk alatti intézkedéseik igyekeztek visszavezetni a régi idők tradícióit, amibe bele tartozott a nők helyzetének kritikus rontása, a modernizáció vívmányainak üldözése. Mivel a tálibok irányítása alatt az ország szinte maradéktalanul megfelelt az államiság kérdéseinek, így nem helyénvaló ebben az időszakban bukott államként azonosítani az országot, maximum elmaradottként. Nemzetközi elismerésükre azonban nem került sor három állam (Pakisztán, Szaúdi-Arábia, Egyesült Arab Emírségek) kivételével, aminek okai az intézkedéseik által keletkezett rossz nemzetközi hírnév, az országban jelenlévő terrorszervezetek és az alapvető emberi jogok érvényesítésének hiánya. Uralmuk alatt a korábban említett országokból áramló támogatásokat nem az ország modernizációjára vagy fejlesztésére használták, mint a korábbi évszázadokban, hanem saját hatalmuk megszilárdítására. A 2001 novemberben megdöntött tálib hatalom ideje alatt így adott volt egy erős központi hatalom, akik viszont visszavetették a fejlődést és igyekeztek a modernizáció korábbi eredményeit eltüntetni. A bukásukat okozó amerikai beavatkozást pedig az országban bujtatott al-Kaida és más terrorszervezetek, a despotikus uralmuk és a nemzetközi közösség által illegitimnek tartott karhatalom szavatolta.

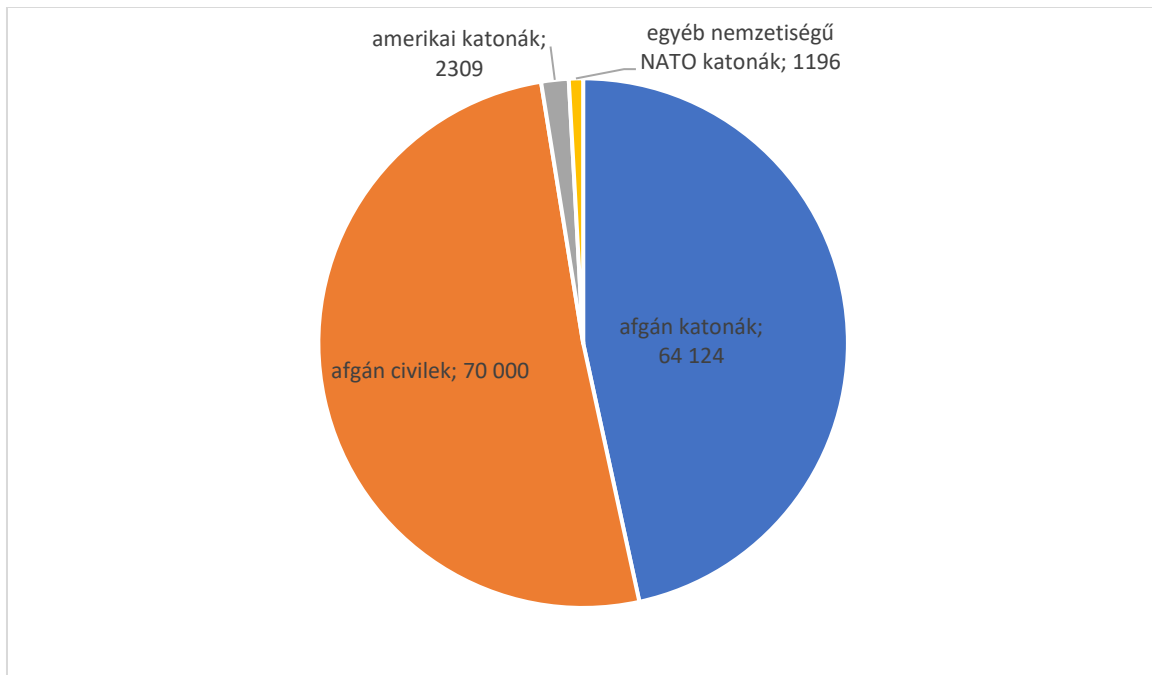
5.3 „War on terror”, az Amerikai Egyesült Államok színre lépése

A 2001. 09. 11.-i események hatására az Amerikai Egyesült Államok George W. Bush szavaival élve „hadat üzent a terrorizmusnak”, és Oszáma bin Láden és az al-Kaida kiadására kötelezte a tálibokat, amit ők azonban megtagadtak, így az USA katonai erővel vonult be az országba. A korábban a britek vagy szovjetek által is tapasztalt kezdeti sikereket az Amerikai Egyesült Államok és a NATO erők gyorsan elérték, a tálib rezsim két hónappal az invázió után összeomlott, tagjai pedig a hegyekben megerősített bázisaikba vagy Pakisztánba vonultak vissza. A 2004-re megerősített ellenőrzés hatására szabad választásokat tartottak az országban.

A gyors katonai sikerek ellenére viszont a megszálló erőknek további harcokat kellett folytatnia a hegyekbe menekült gerillaharcot folytató tálibokkal, akik több terrorcselekménnyel is igyekeztek felborítani a törékeny rendet. A tálibok az ópiumkereskedelem, ásványkincs bányászat és külföldi támogatások segítségével továbbra is finanszírozni tudták a csapataik felfegyverzését és kiképzését, a hegyekben húzódó bázisaik pedig nehezen bevehetőek voltak. Emellett a demokratikusan választott kormány az amerikai fegyveresek nélkül képtelen volt fenntartani a hatalmát, a hatalmas mértéket öltő korrupció pedig tovább bénította a politikai köröket. Az USA és szövetségesei által indított háború Irakban pedig komoly csapatelvonással járt az afgán területekről. Ebben az időszakban, ameddig a központi hatalom elért, ott a tálibok intézkedéseit felváltó lassú modernizáció és javulás vette kezdetét, ami viszont ismét csak külföldi hatalmak támogatásával maradhatott életképes. Obama elnök a gyenge stabilitás fenntartásának érdekében folytatta elődje munkáját a térségben, sőt növelte az Afganisztánban szolgáló amerikai katonák számát, ami 2009-re már 100 000 főt jelentett. 2011-ben egy komoly sikerként elkönyvelt akció zajlott le, amerikai különleges erők ugyanis megölték a World Trade Center elleni támadás fő kitervelőjét, Oszáma bin-Ládent. Az, hogy a legfejlettebb hadseregnek 10 év kellett ehhez, megmutatja, hogy mennyire nehéz volt a tálibok elleni küzdelem, akik még mindig nagy részeket ellenőriztek az ország területéből. A 2001-es támadás levezénylőjének likvidálása hatalmas siker volt az amerikai vezetésnek, az elkövetkezendő időszakban azonban megváltozott a közvélemény, és a lakosság nagy része nem tartotta szükségesnek az amerikai jelenlétet Afganisztánban. A kivonulás első tervezett dátuma 2014 volt, ezért az USA az aktív harcok helyett igyekezett erőforrásait a gyenge afgán hadsereg kiképzésére és felszerelésére fordítani, hogy kivonulásuk után is fenntartható legyen a minimális stabilitás. A lecsökkent számú amerikai bevetések, és az ország elhagyásának közeledő időpontja azonban a tálibok malmára hajtott a vizet, akik a korrupció és gyenge afgán kormánnyal szemben hamar visszavették az irányítást az ország jelentős részén. Az amerikai kivonulás dátuma így folyamatosan eltolódott, hiszen, ha elmentek volna, az ország azonnal visszasüllyedt volna a káoszba. A Trump-adminisztráció bár továbbra is állomásoztatta csapatait Afganisztánban, mégis több szempontból taktikát váltott. A kivonulás dátumának folyamatos eltolását megszüntették, és azt az aktuális körülményektől tették függővé. Másrészt pedig Trump elnök megkezdte a tárgyalásokat a tálibokkal, mert úgy vélte, hogy a háborúnak csak a tárgyalóasztalnál lehet véget vetni. Az amerikai elnök ezzel gyakorlatilag legitimálta a fundamentalista terrorista mozgalmat. A tálibokkal történő megállapodás végül 2020. februárjában lett megkötve Dohában. Az amerikaiak és szövetségeseik vállalták, hogy 2021. május 1-ig kivonják csapataikat az országból (ahogyan ezt már tudjuk ez nem fog megtörténni

a megadott határidőig), cserébe a tálibok megszüntetik a támadásaikat ellenük, nem működnek a továbbiakban együtt más terrorszervezetekkel, illetve tárgyalóasztalhoz ülnek az afgán kormánnyal is. A megállapodás szerint tehát elérhető közelségbe került egy valódi kivonulás dátuma, amivel az Amerikai Egyesült Államok lezárhatja a leghosszabb háborúját, ami több mint 750 milliárd dollárba került. Emellett a háború rengeteg emberéletet is követelt.

A 2001 óta tartó amerikai megszállás áldozatai 2020-ban (fő) (becsült).

Forrás: saját szerkesztésű ábra, Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő (ISAF)

A dohai egyezmény azonban Ashraf Ghani afgán köztársasági elnököt és a kormányt váratlanul érte, hiszen az amerikai-tálib tárgyalásokról a kormány tagjait nem tájékoztatták. Kabulnak az egyezmény értelmében több, neki nem kedvező köteletséget kellett végrehajtania, úgy mint 5-6000 tálib fogoly elengedése, vagy Ashraf Ghani eltávolítása a hatalomból, ami a tálibok egyik feltétele volt az ideiglenes békekormány megalakításához. A köztársasági elnök azonban nem szándékozik lemondani a posztjáról, így az afgán-tálib tárgyalások már a megkezdésük előtt nehézségekbe ütköztek. Az Amerikai Egyesült Államokban is változás történt időközben, 2020-ban megválasztották Joe Biden elnököt, aki egyik legelső intézkedései között, már 2021 januárjában elrendelte a tálibokkal kötött megállapodások felülvizsgálását, mert a Pentagon szerint a tálib fegyveresek többször is megszegték az ígéreteiket és folytatták a támadásokat, illetve az afgán kormánnyal folyó tárgyalások is megrekedtek. Így tehát a 2021. május 1-i kivonulás ismét eltolódott, az új kitűzött dátum pedig 2021. szeptember 11. a WTC tornyai ellen elkövetett támadások 20. évfordulója (Palkovics, 2021).

6. HOGYAN TOVÁBB, VAN-E ÉLET AMERIKA UTÁN?

6.1 Költséges két évtized, eredmények nélkül

A jelenlegi álláspont szerint tehát idén szeptemberben Amerika lezárja 20 éve tartó háborúját Afganisztánban, a nagy kérdés pedig, hogy mi fog történni az amerikai fegyveresek nélkül. Joe Biden amerikai elnök és Jens Stoltenberg NATO-főtitkár úgy nyilatkoztak, hogy nincsen katonai megoldás az Afganisztánt sújtó problémákra, és nem várhatnak addig, amíg szerintük ideális körülmények alakulnak ki a kivonuláshoz, így szeptemberig a koalíció csapatai elhagyják az országot. A történelem példájából kiindulva a nemzetközi közösség nélkül Afganisztán visszasüllyedhet a polgárháborúba, hiszen a tálibok még mindig nagy területeket tartanak ellenőrzésük alatt, a központi hatalom korrupt és gyenge, a törzsi, etnikai és vallási konfliktusok pedig tovább fokozhatják a feszültséget az ország peremterületein, ahova a kormány hatalma még annyira sem ér el.

Befolyási övezetek Afganisztánban 2020-ban.

Tálibok által ellenőrzött	Vitatott	Központi kormány által ellenőrzött
19%	48%	33%

Forrás: saját szerkesztésű táblázat, Statista, Portfolio

Még az elmúlt évben is, a kormányerők által kontrollált terület csak az ország 33%-át tette ki, míg a tálibok körülbelül az egyötödét tartották uralmuk alatt. A maradék, majdnem az ország fele pedig vitatott, ahol folyamatosak a harcok, és több regionális hadúr, illetve törzsi vezető is komoly befolyással rendelkezik. Amennyiben nem születik olyan tálib-afgán-amerikai megállapodás szeptemberig, amit mindhárom fél képes betartani, úgy az ország visszasüllyedhet a polgárháborúba, hiszen nem lesz olyan erő, aki a tálibokat és a törzseket kordában tudná tartani. Az is egy megválaszolandó kérdés, hogy az amerikai csapatok kivonulásának eltolására miképpen reagálnak a tálibok, hiszen a dohai egyezményben 2021. május 1-ről szólt a megállapodás, így a tálibok által vezetett akciók ismét kiújulhatnak. A tálibok és az afgán kormány közötti tárgyalások napjainkban is úgy tűnik zsákutcába futottak, egyik fél sem hajlik a megegyezésre. Az afgán kormány valószínűleg azért, mert úgy hiszik, hogy a tárgyalások megrekedése további maradásra készíti az Amerikai Egyesült Államokat, a tálibok pedig azért, mert szerintük így az amerikaiak hamarabb felhagynak a több területen inkompetens afgán kormány támogatásával. Az elmúlt 20 év értékeléseként az USA számára

több szakértő is vereséget állapít meg. Nyilvánvalóan nem katonai vereségként kell ezt érteni, hiszen a csatatereken könnyedén arattak győzelmeket az amerikai erők. A kitűzött célok közül ennek ellenére szinte semmit sem sikerült teljesíteniük, hiszen Oszáma bin-Láden és egyéb terrrorszervezetekben vezető szerepet betöltők likvidálásán kívül nem sikerült a terrorista szervezeteket felszámolni, hiszen több nemzetközi terrorista csoport, köztük az al-Kaida is a mai napig aktívan működik, a katonai kivonulás pedig megerősítheti őket. Emellett nem sikerült egy erős központi kormányt létrehozni, hiszen a jelenlegi afgán kormány rendkívül gyenge és korrupt, az ország nagy részét pedig nem képes ellenőrzése alatt tartani. Az általuk kontrollált területek pedig még inkább lecsökkenhetnek az amerikai fegyverek támogatása nélkül. A tálibokkal megkötött egyezségek sem lehetnek túl biztatóak, hiszen már többször is szegtek meg megállapodásokat, és semmilyen garancia nincs rá, hogy a háború lezárása után betartják ígéreteiket, és folytatják a tárgyalásokat az afgán kormánnyal a stabilitás megteremtéséhez. Az amerikai jelenlét alatt bár lassú javulás indult el, modernizációnak azonban ez mégsem nevezhető, hiszen a korábbi polgárháborús évtizedek pusztítását kellett először eltakarítani. Afganisztán jelen állás szerint csupán addig maradhat működőképes, ameddig a nemzetközi közösség támogatja az országot, kérdés azonban, hogy ez fenntartható-e, vagy létezik-e egyáltalán olyan megoldás, amivel az ország megszabadulhat a külföldi függéstől? (Wagner, 2006.)

Gazdasági szempontból az ország továbbra is a külső segélyekre tud csak támaszkodni ugyanúgy, mint a korábbi évszázadokban. Többek között az 1992-ben megszűnő szovjet támogatás miatt alakult ki a polgárháború és a tálib uralom is. Jelenleg a folyamatos harcok és a gyenge biztonság fenntartása óriási költségeket emészt fel, így a gazdaság élénkítésére egyszerűen nem marad elég forrás. Az ország GDP-nek a 40%-a származik valamilyen külső forrásból. Az elmúlt 20 év talán egyetlen gazdaságfejlesztő intézkedése volt a pénzügyminisztérium megújítása, amit amerikai segítséggel hajtottak végre. Az új pénzügyi menedzsmenst kifejezetten kompetensnek bizonyult, és az évek alatt folyamatosan növelte az ország saját bevételeit, ami 2018-ban már a GDP 11%-a volt. Jelentős gazdasági fejlődést azonban a mai napig nem sikerült elérni a politikai bizonytalanság és a nemzetbiztonságra fordított költségek miatt. A korrupció és a gyenge kormány miatt az országba áramló támogatások sokszor így is rosszul vannak elosztva és kezelve, ami tovább romolhat miután a nyugati katonák elhagyják az országot. Fontos kérdés lehet tehát, hogy meddig hajlandó az USA és az Európai Unió támogatni az országot, ahol a közeljövőben sem várhatóak komolyabb eredmények ezen a téren. Az ország helyzete miatt a külföldi befektetők számára sem kedvező

célpont, 2019-ben a külföldi befektetések mértéke csupán 0,02 milliárd dollár volt a Nordeatrade adatai szerint (összehasonlításképpen Magyarországon ez a szám 5,2 milliárd dollár volt.) A lakosság nagy része még mindig szegénységben él, és mezőgazdasággal foglalkozik. Az agrár szektorban a legfőbb termény a mai napig a már korábban említett mák. Az ópiumkivitel körülbelül 600 000 embernek ad munkát, és évente 1,5-3 milliárd dollár közötti bevételt jelent, az éghajlati tényezőktől függően. A drogkereskedelem érmének az egyik oldala a folyamatos bevétel, illetve a lakosság foglalkoztatása, az érem másik oldalán azonban ott van a korrupció, amit az ópiumtermesztés folyamatosan növel, emellett a tálibok is nagyrészt abból finanszírozzák az fegyverkezésüket. A korábbi erőfeszítések, hogy a mezőgazdaságban a mák helyett másfajta növényeket termesszenek kudarcba fulladtak, hiszen egyik sem bizonyult olyan bevételi forrásnak, mint az ópium. A földművesek így szívesebben maradnak a máktermesztésnél, hiszen ebből tudják megteremteni a minimális életkörülményeiket. A mezőgazdaság fejlesztésére további területek termékenyítésével és megfelelő öntözőrendszerek kiépítésével lenne lehetőség, ezek azonban olyan erőforrásokat igényelnének, amivel nem rendelkezik az ország. A másik fontos szektor a bányászat, ugyanis az ország gazdag ásványkincsekben. A szektor azonban több problémával is küzd, miszerint a hegyvidéki, nyersanyagban gazdag területeket gyakran a terror szervezetek irányítják, emellett a nehézipar hiánya miatt nem rendelkeznek megfelelő eszközökkel sem a nyersanyagok kitermeléséhez. A kitermelt nyersércvek legnagyobb része pedig export útján kikerül az országból, és nem itt kerül feldolgozásra. A gazdaság harmadik „húzó” ágazata a tranzitkereskedelem, ami hasonló problémákkal küzd, mint a korábbi évszázadban, ami a megfelelő infrastruktúra hiánya, a gyenge közbiztonság és a sok helyen öntörvényű hadurak, akik saját vámot szednek vagy az áthaladó konvojok fosztogatásával igyekeznek bevételt szerezni. A versenyszférában az elmúlt évtizedekben csupán néhány vállalkozás indult meg, a nem megfelelő szabályozási rendszer, gyenge jogrend és az állami intézkedések hiánya pedig nem is nagyon ösztönözte ezeket a vállalatokat, hogy komolyabb befektetéseket és bővítéseket hajtsanak végre a szektorban. A versenyszféra mozgósítása azonban rengeteg előnnyel járhatna, munkahelyeket teremthetne, élénkíthetné a gazdaságot és csökkenthetné a függést a külföldi támogatásoktól. Ehhez azonban erős kormányhatalomra és megfelelő intézkedésekre van szükség, amikhez se a megfelelő központi hatalom, se elegendő erőforrás nem áll rendelkezésre (Afghanistan Study Group, 2021. pp 24-30). Az afgán társadalom már a korábbi évszázadokban is rendkívül sokszínű volt, több népcsoport is jelen van az országban, amik nagy része több ezer törzsre és klánra bontható.

Etnikumok megoszlása Afganisztánban 2019-ben.

pastun	tádzsik	hazara	üzbég	türkmen	beludzsz	egyéb
42%	27%	9%	9%	3%	2%	8%

Forrás: saját szerkesztésű táblázat, Minority Rights Group International

Ezek a törzsek az ország különböző pontjain változó erőviszonyokat tartottak és tartanak a mai napig fent, irányításuk pedig elengedhetetlen a központi hatalom megerősítéséhez. Ezek a nem állami szereplők sok helyen igyekeznek a saját társadalmukat megszervezni, saját erkölcsöt és szabályokat követni. Éppen ezért nehéz a mai napig is, egy központosított rendszert rákényszeríteni ezekre a törzsekre, hiszen mindegyik más körülményekkel, tradíciókkal, struktúrával rendelkezik. Az afgán kormánynak fel kell ismernie, hogy a tartós béke és stabilitás érdekében ezeket a nem kormányzati szervezeteket el kell ismernie és mélyreható együttműködést kell kialakítani velük. A történelem során a központi hatalomnak sosem sikerült teljesen kiterjeszteni az autoritását a nagy szabadságérzettel rendelkező törzsekre, ami folyamatosan gyengítette az államgépezetet. Erős központosított nyugati mintájú állam így soha nem alakulhatott ki, de szükséges-e egyáltalán a megfelelő működéshez? Egy lehetséges alternatív megoldást vázolt fel tanulmányában M. Nazif Shahrani, afgán származású antropológus. Munkája során sokat foglalkozott Közép-Ázsiával és szülőhazájával, egy 1998-as kutatása pedig arra keresi a választ, hogy a törzsi struktúrák és hagyományok mekkora szerepet játszanak az állam kialakításában, illetve milyen működőképes alternatívája létezik egy erősen centralizált államnak. A gondolatmenetnek a fő motívuma a posztkoloniális államok azon egységes problémája, miszerint a kolonizáló államok a helyi tradíciókon és körülményeken alapuló közigazgatást és kormányzást igyekeztek az európai mintájú nemzetállami bürokráciával és közigazgatással felváltani. Bár ez Európában sikeres volt, ez nem jelentette azt, hogy a törzsi struktúrákon alapuló többenpű társadalomban is működni fog. Bár Afganisztán a klasszikus értelemben nem volt kolonizálva, a brit befolyás alatt mégis nyugati mintájú közigazgatási rendszer alakult ki. Shahrani erre a tényre alapozva vizsgálja meg, hogy az országban a kommunisták bukása után miért erősödtek fel a harcok az etnikumok és törzsek között, és miért nem alakult ki egy nemzeti egységkormány. Szerinte a politikai elit az ország irányításához csupán egy erős centralizált hatalomban gondolkodott, ami egy népcsoport vezetői szintre felemelkedését jelentette volna a többi etnikummal szemben. A korábbi évszázadokban kialakult afgán nemzet vezetése ugyanis mindig a pastuk kezében volt, akik a centralizáció címszó alatt igazából csak a saját hatalmukat terjesztették ki a többi bizonyos mértékben önálló közösség kárára. Mivel a hatalom kiterjesztése csak lassan, és csak külső forrásokkal működhetett, így 1992-ben a szovjet támogatás megszűnésével az addig is

gyenge központosított hatalom eltűnt, a regionális közösségek pedig megerősödve háborút vívtak egymással. Abdul Rahman „vasemír” és utódai államépítése folyamatosan erőszakkal törölte el a közösségek addig működő tradíciókon és erkölcsön alapuló strukturális felépítését és a brit-európai mintájú centralizált-nemzetállami közigazgatási formával igyekezett azt felváltani. Ennek a folyamatnak a sikertelensége miatt mutat rá a tanulmány szerzője arra, hogy a hasonló körülményekkel rendelkező posztkoloniális államoknak az Európában működő trendeket el kellene vetni, és helyettesítő megoldásokban kellene gondolkodni. Egy lehetséges megoldás az európai struktúra előtt működő időszak, ahol a közösségek magas autonómiával rendelkeztek, és gazdaságilag, társadalmilag, katonailag önállóak voltak. Ez a fajta megoldás az antropológus szerint Afganisztán esetében a következőképpen valósulhatna meg: Az állam élén egy demokratikusan megválasztott kormány állna, melyben az etnikai és vallási vezetők lakossági eloszlás szerint képviselhetnék magukat. Emellett az alkotmány a tartományi kormányzóknak erős önkormányzatot biztosítana regionális szinten, amivel saját kezükbe vehetnének bizonyos szektorokat. A kormány feladata lenne a végrehajtó hatalom gyakorlása, illetve a regionális vezetők számára a szabad joggyakorlásuk biztosítása az általuk irányított területeken. Emellett irányítása alatt állna még az ország külpolitikája is. Egy ilyen irányú megoldás előnye az lehetne, hogy nincs szükség mindenáron egy központosított hatalom költséges kiépítésére és fenntartására, így a forrásokat egyéb fejlesztésekre használhatnák (Wagner, 2006. pp 49-51.)

6.2 A társadalom helyzete a napjaink Afganisztánjában

Az iszlámot követő államok világában a nők helyzete mindig is egy megosztó és nehezen kezelhető kérdés volt. A modernizáció évtizedeiben javult Afganisztánban a nők helyzete, a tálib uralom alatt azonban igyekeztek a nőket a középkori helyzetükbe visszataszítni. Megtiltották a nőknek az oktatást, többször történt olyan eset, hogy iskolába tartó lányok arcába locsoltak savat a fundamentalista mozgalom tagjai. Emellett ismét kötelezővé tették a fátyol viselését, és a legtöbb alapvető emberi jogot sem biztosították a gyengébb nem számára. A 2001-es nyugati beavatkozások után a nemzetközi közösség egyik fontos célja lett az afgán nők helyzetének javítása, ami sikerült is akkora mértékben, amennyire a társadalmi és gazdasági körülmények ezt engedték. A tálibok irányítása alatt nem voltak női szereplők az igazságszolgáltatásban, sem a hadseregben. A médiában és az iskolákban sem lehettek jelen, sem tanárként, sem diákként. Ehhez képest az elmúlt évtizedekben nagymértékben javult a helyzet, a 2001-es 0-ról ugyanis a női diákok száma 3 millióra nőtt 2010-re. 2019-ben pedig már a parlament 89 helyét nő töltötte be, emellett 13 nő volt valamilyen miniszter vagy

miniszterhelyettes, 4 pedig nagykövet. Az igazságszolgáltatásban 6 000 nő dolgozott, az oktatásban pedig több mint 80 000, közülük 2 000 egyetemi professzorként. A korábban tiltott médiaszektorban pedig több mint 1 000 női újságíró dolgozott. A korábban tiltott területeken elindult tehát a nők reprezentálása, ezen kívül a várható élettartalmuk 2019-re a korábbi 45,5 évről 54,9 évre nőtt. A nők helyzete tehát erős javulást mutat, a lakosság nagy része viszont attól tart, hogy a tálibok újbóli megerősödése ennek véget vethet és visszatérhetnek a korábbi állapotok (Afghanistan Study Group, 2021. pp 34.) A nők helyzetének javításával szorosan összefüggött az emberi jogok széleskörű kiterjesztése is az egész lakosságra. Ezeket módosításokkal rögzítették az alkotmányba, és az ország több nemzetközi szerződést is aláírt és ratifikált. Elméletben a nemzetközileg elfogadott emberi jogokat Afganisztánban is bevezették, így megtiltották a civilek elleni erőszak használatát, a tárgyalás nélküli kivégzéseket, gyerekkatonák alkalmazását, illetve a nők és más védtelen csoportok elleni erőszakot. A valóság háború tépázta területein viszont ezek koránt sem valósultak meg maradéktalanul, és nem volt megfelelő szervezet ezeknek ellenőrzésére és betartatására, különösen azokon a területeken, amik kiestek a kormányerők hatásköréből. A konfliktus lezárása így az emberi jogok érvényesítése érdekében elengedhetetlen, hiszen addig nem valósulhatnak meg teljesen. A fiatalok helyzete is kritikus kérdés az országban, tekintve, hogy a lakosság 62 százaléka 24 éven aluli. A növekvő urbanizáció hatására fejlődő oktatási rendszernek ők voltak a legnagyobb „haszonélvezői”, 2003-ban ugyanis csupán 30 000 egyetemi hallgató tanult a felsőoktatásban, 2018-ban pedig már 386 000. Közülük rengetegen az USA által alapított és támogatott Afgán Amerikai Egyetemen tanultak. Bár az intézmény többször is a tálibok kiemelt célpontja volt, ettől függetlenül az évek során folyamatosan üzemelt, és napjainkban már mind a 34 tartományból képeznek tanulót az egyetemen, közülük sokakat ösztöndíjjal. A fiatalok nagy öröme az infrastrukturális fejlesztések részeként 3G internet szolgáltatást biztosítanak az ország nagy részében (főleg a nagyvárosokban). A legtöbb afgán így már könnyedén elérheti a globalizációhoz nélkülözhetetlen internetet, ami nagyban elősegítette Afganisztán „rákapcsolódását” a világ vérkeringésére. Az elmaradottabb régiókban azonban gyakran nem elérhetőek ezek a fejlesztések, így a modernebb és tradicionális régiók közötti szakadék ezzel tovább növekedett. Az internet terjedésével a média is reformokon esett át. A tálib uralom alatt szinte egyáltalán nem volt média az országban, ehhez képest a 2001-ben megindult fejlődés a telekommunikáció terjedésével együtt futótűzként terjedt az országban. A korábban állami kézben lévő médiát privatizálták. Afganisztánban így napjainkban több független objektív hírportál is van, több száz rádióállomással és újsággal egyetemben. A fiatalság körülményeinek javulása egyértelműen elősegíti a modernizáció előrehaladását az

országban, ami aggasztóan is hat, hiszen a tálibok retradicionálisításának így célpontjaivá válnak a fiatal értelmiségiek. 2020-as adatok szerint az évben 15 újságíró, 31 köztisztviselő, 10 civil társadalmi aktivista és 7 tanár esett áldozatul célzott merényleteknek. Emellett rengetegen megsérültek ezekben a támadásokban. Shaharзад Akbar, az Afganisztáni Független Emberi Jogi Bizottság vezetője szerint a támadások az értelmiségi és független hangadóknak a szisztematikus lemészárlásának az előjelei lehetnek, ami bekövetkezhet, amennyiben a tálibok újra hatalomhoz jutnának. (Afghanistan Study Group, 2021 pp. 34-35.)

6.3 Az amerikai kivonulás okai és lehetséges következményei

Bár a 20 éves amerikai megszállás következtében elindult egy nyugati típusú államrendszer kialakítása a polgárháborús romokból, ettől függetlenül a helyzet Afganisztánban egyáltalán nem nevezhető biztosnak. Az ország a bukott államiság több jegyét is magán viseli napjainkban, kezdve a gyenge központi hatalommal és politikai elittel, ami az amerikai csapatok támogatásával sem képes teljesíteni az államiság azt a feltételét, miszerint az ország teljes területét ellenőrzése alatt kell tartania. Emellett az állam feladata lenne a társadalmi és gazdasági rendszereknek az érdemi fenntartása, illetve a társadalom irányítása, amit az afgán kormány úgyszintén nem tud maradéktalanul ellátni. Bár mint korábban is említettem, a bukott államiságnak nincsen univerzálisan elfogadott definíciója, ettől függetlenül a legtöbb témával foglalkozó szakember egyetért abban, hogy Afganisztán „kiérdemelte” a helyét a Fund for Peace listájának az elején, és nagy valószínűséggel még évekig, ha nem évtizedekig ott fog maradni. A bukott államok jellemző problémái, mint a terrororganizációk szabad működése és a drogkereskedeleme a jövőben is egy meghatározó tényező lesz az országban, főleg azért is, mert az ópiumtermesztés és export Afganisztán egyik húzóágazatának számít. Az USA által kitűzött célokat az al-Kaida vezetőjének likvidálása után nem sikerült maradéktalanul teljesíteni. Gondolok itt például a nők helyzetének javítására, az emberiségi jogok kiterjesztésére és a demokrácia exportjára. Bár mindhárom területen javult a helyzet Afganisztánban, a kivonulás után semmi sem garantálja a további haladást a megkezdett úton. Kifejezetten amiatt is, mert az afgán kormány valószínűleg nem lesz hajlandó elfogadni, hogy a tálibokkal közösen kell kormányozni és az országot vezetni, a tálibok pedig bejelentették, hogy a dohai egyezmény szerint az afgán erővel egyáltalán nem kötelesek beszüntetni a harcokat. Az egyezmény utáni amerikai offenzív akciók megszűnése miatt pedig a talibán már több területen is átvette az irányítást, ebből is látszik, hogy nem lettek békeszeretőbbek és kompromisszumképesebbek, mint korábban voltak, főleg nem az általuk lenézett afgán kormánnyal. Néhányak szerint a kivonulás után így folytatódni fog a polgárháború, amiben a 20 év amerikai megszállás csak

két évtized „szünetet” okozott. Az Amerikai Egyesült Államoknak pedig a költséges hadviselés után már nem érdeke az ország belügyeinek javítása, hiszen láthatóan eddig sem születtek elfogadható eredmények, amiket a közvélemény számára fel lehetne mutatni, hogy legitimálják az erre kifizetett óriási összegeket és emberéleteket. Az Afganisztánból történő katonai kivonulás után a bizonyos értelemben vett „vereség” megmutatja a világnak, hogy az amerikai szuperhatalomnak is megvannak a korlátjai. Emellett az új világrendben az USA erőforrásait a világ más pontjaira kell fordítania (Irán közel-keleti előretörése, orosz agresszió a poszt - szovjet térségekben vagy Kína növekvő gazdasági befolyása). Már a 2018-as nemzeti védelmi stratégiájuk is leszögezte, hogy fel kell készülniük Oroszország és Kína (akár) együttes fellépésére, és a lehetséges agresszorok tevékenységeinek elhárítása. Joe Biden így nagy valószínűséggel „learathatja a babérokat” az amerikai katonák hazahozatala után, igaz ezt „megérdemelten” teheti, hiszen már alelnökként is a csapatok kivonása mellett kardoskodott. Az USA tehát visszatér ahhoz a stratégiához, miszerint a nemzeti érdekeket tekinti legfontosabb külpolitikai prioritásának, azzal szemben, hogy előmozdítsa a demokráciát idegen országokban. Az amerikaiak a PEW Research felmérése alapján a demokrácia exportját és annak elősegítését az utolsó helyre sorolták a külpolitikai prioritások között. Nem is meglepő ez az eredmény, hiszen a katonai győzelmek és Oszáma bin Ládén kiiktatása után nem tudta már sikerekkel legitimálni Washington a katonai jelenlétet. Afganisztán kérdése így átengedésre kerül a térség többi hatalmának Oroszországnak, Kínának, Indiának, Iránnak és Pakisztánnak, akik meghatározó szereplők lehetnek Afganisztán szempontjából, akik akár erősen befolyásolhatják az ország belügyeit, hogy saját érdekeiket érvényesítsék az afgán állam alakulásának és megerősödésének rovására. Az Európai Unió a pénzügyi támogatásokat Afganisztánban a továbbiakban feltételekhez kötné, aminek egyik alapköve lehet az, hogy az országnak meg kell felelnie a demokrácia feltételeinek. Brüsszel szerint a hadsereget a politikai közvetítéseknek kell felváltania. A térség stabilizálása érdekében ezért az Európai Unió hatalmas diplomáciai megmozdulásra készül, hogy rendezhessék a régió kérdését Pakisztánnal és Iránnal. Az EU-nak fontos érdeke a régió stabilizálása, hiszen az amerikai kivonulás után felerősödhetnek a vallási és etnikai konfliktusok is a tálibok mellett, ami újabb menekülthullámot generálna. A menekültek jelentős része pedig valószínűleg Iránon és Törökországon keresztül az Európai Unió országainak valamelyikében keresne menedéket a korábbi évekhez hasonlóan. (Wagner et al., 2021).

7. ÖSSZEGZÉS

A kutatásban azt vizsgáltuk, hogy Afganisztán történelme során miért nem tudott önállóan egy működő állammá alakulni. A külföldi segítségekkel bár elindult egy modern bürokrácia, közigazgatás és központi hatalom kiépítése, ez azonban nem volt stabil, hiszen csak addig működött, amíg a külföldi nagyhatalmaknak érdekében állt, hogy támogassák az afgán központi hatalmat. Összegezve a fent leírtakat, elmondható, hogy Afganisztán a bukott államiság egyik mintapéldája a napjainkban. Viszont a történelmi áttekintésből az is nyilvánvaló, hogy a korábbi évszázadok során sem volt szinte soha arra példa, hogy egy teljesen független, önállóan működni képes afgán állam létezett volna. A 18. századig, az Afgán királyság kikiáltásáig a mai Afganisztán területét folyamatosan egy-egy akkori erős birodalom uralta, vagy pedig ütközőzóna volt a kor regionális nagyhatalmai között. Az Afgán királyság, bár önálló volt, nem volt képes kiterjeszteni a hatalmát az egész területére, valamint működő államgépezet nem is alakult ki. A 19. században a „vasemír” uralkodása alatt bár fejlődésnek és modernizációnak indult az ország, ezt csupán a külföldi támogatás segítségével tudta elérni az uralkodó. Ettől függetlenül az ország területén megoszlott a társadalom mind vallásilag, mind etnikailag így a központi hatalmat csak erőszakkal, és brit támogatással lehetett fenntartani, aminek köszönhetően a kormányhatalom nem volt kiterjedt az egész országra. Az erősen megosztott népesség feletti uralmat nem sikerült se brit, se szovjet támogatással megnyernie a kormányhatalomnak. Amikor pedig az idegen hatalmak katonailag próbálták megtörni Afganisztánt, heves ellenállásba ütköztek, és bár katonai sikereket könnyedén arattak, a szabadságszerető, harcias törzsek a gerillaakciókkal sok problémát okoztak a megszállóknak, akik így nem is tudták megszilárdítani hatalmukat és költséges invázió után kivonulásra kényszerültek. A szovjet kivonulással azonban a pénzügyi támogatás is megszűnt Moszkvától, így a gyenge kormány nem is volt képes fenntartani az ország helyzetét és káosz uralkodott el az ország területén a 90-es években. A káoszból végül a fundamentalista Talibán emelkedett fel, akik az amerikai beavatkozás előtt csaknem az ország egészét irányították, despotikus intézkedéseikkel. A szovjet megszállástól az addig is gyengén modernizált állam elindult a bukás felé, amit végül az Amerikai Egyesült Államok próbált megállítani és javítani a helyzetet Afganisztánban. Mint említettem, a könnyű katonai sikerek után a hegyekben megbúvó és folyamatosan merényleteket végrehajtó tálibokat és terrorista szervezeteket Amerika sem tudta teljesen likvidálni, a demokrácia előmozdítása és a társadalom helyzetének javítása pedig könnyen semmissé válhat a kivonulás után. A tálibok így is még az ország egy jelentős részét tartják irányításuk alatt, és valószínűleg a kivonulás után még jobban megerősödhetnek a kormányerők rovására. Eme sorok írása közben érkezett éppen egy hír, hogy legkevesebb 20 halálos áldozatot követelő merényletet hajtottak végre Logar tartomány székhelyén, Pol-e Alam

városának repülőterénél. A halálos áldozatok mellett a sebesültek száma is több 100 főre tehető. Bár még egyik szervezet sem vállalta magára a robbantásos merényletet, a belügyminiszter a tálibokat tartja felelősnek, akik a tartomány nagy részét uralmuk alatt tartják. Szakértők szerint az ehhez hasonló támadások megnövekedhetnek az amerikai kivonulás megkezdésének hatására, hiszen a koalíciós csapatok abban az esetben lépnek már csak fel fegyveres erővel, ha őket éri támadás (Flori, 2021.) A lassú javulásból így ismét visszafelé haladhat az ország, ha a kormánynak nem sikerül megegyezni a tálibokkal, amire szakértők szerint nincsen sok esély. A jövőben az ázsiai kontinens domináns hatalmai játszhatnak döntő szerepet Afganisztán életében, és az teljesen biztos a leírtak alapján, hogy az országnak szüksége van a külföldi támogatásra, mert a történelem példájából tanulva valószínűleg nem fog kialakulni egy működő afgán állam. Bár a jövőt nem tudja senki biztosan megmondani, abban viszont a legtöbben egyetértenek, hogy nehéz feladat hárul most az afgán kormányra, és a nemzetközi közösségnek továbbra is nagy figyelmet kell fordítani Afganisztánra, hogy ne roskadjon össze az ország a vizsgált belső problémái miatt.

8. IRODALOMJEGYZÉK

Afghanistan Study Group (2021). Afghanistan Study Group Final Report. United State Institution of Peace. [on-line] hozzáférés: https://www.usip.org/sites/default/files/2021-02/afghanistan_study_group_final_report_a_pathway_for_peace_in_afghanistan.pdf [letöltve: 2021. 04. 21.]

Barma, H. Naazneen (nincs dátum). Failed State. Britannica. [on-line] hozzáférés: <https://www.britannica.com/topic/failed-state> [letöltve: 2021. 04. 01.]

Beihami, Hussein & Meifa, Fahran (2014). The effecnt of decolonization in Africa. World Scientific News. [on-line] hozzáférés: <http://psjd.icm.edu.pl/psjd/element/bwmeta1.element.psjd-531cac26-8ff7-4f38-a8a9-cb9bb84780dc> [letöltve: 2021. 04. 01.]

Bihari, Ádám (2016). 15 évvel ezelőtt kezdődött a terror elleni háború, és nem látni a végét. HVG. [on-line] hozzáférés: https://hvg.hu/vilag/20160920_15_eves_a_terror_elleni_haboru [letöltve: 2021. 04. 01.]

Bíró, Zoltán (2002). A szovjet megszállás. Múlt-Kor történelmi magazin. [on-line] hozzáférés: <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=5579> [letöltve: 2021. 04. 20.]

Chua, Andrew (2013). The Promise and Failure of King Amanullah's Modernisation Program in Afghanistan. ANU Press. [on-line] hozzáférés: http://press-files.anu.edu.au/downloads/press/n1673/pdf/andrew_chua.pdf [letöltve: 2021. 04. 19.]

Cochrane, Paul & Rajab, Ramadhan & Green, Andrew & Mhukahuru, Ceaser & Okocha, Samuel (2017). Profits are to be made in failed states but at what cost? ACCA Think Ahead. [on-line] hozzáférés: <https://www.accaglobal.com/in/en/member/member/accounting-business/2017/05/insights/failed-states.html> [letöltve: 2021. 04. 01.]

Csirmaz, Evelin (2019). Ha megbuktak, akkor miért léteznek? – A bukott államok dilemmája. arsoni. [on-line] hozzáférés: <https://arsboni.hu/a-bukott-allamok-dilemmaja/> [letöltve: 2021. 04. 01.]

Fishstein, Paul (2010). Afghanistan's Arc of Modernization: 1880 – 1978. The Globalist. [on-line] hozzáférés: <https://www.theglobalist.com/afghanistans-arc-of-modernization-1880-to-1978/> [letöltve: 2021. 04. 18.]

Flori, Anna (2021). Merénylet a csapatkivonás előestéjén Afganisztánban. Euronews. [on-line] hozzáférés: <https://hu.euronews.com/2021/05/01/merenylet-a-csapatkivonas-kezdetenek-eloestejen-afganisztanban> [letöltve: 2021. 05. 02.]

Fragile States Index (2020). Fund for Peace. [on-line] hozzáférés: <https://fragilestatesindex.org/> [letöltve: 2021. 04. 01.]

History of Afghanistan (nincs dátum). One World Nations Online. [on-line] hozzáférés: <https://www.nationsonline.org/oneworld/History/Afghanistan-history.htm> [letöltve: 2021. 04. 14.]

International Law and the Problem of Failed States (2012). Global Policy Forum. [on-line] hozzáférés: <https://archive.globalpolicy.org/nations-a-states/failed-states/51213-international-law-and-the-problem-of-failed-states.html> [letöltve: 2021. 04. 01.]

Kalózok vizein: megvan, hol retteghetnek leginkább a hajósok (2020). ORIGO. [on-line] hozzáférés: <https://www.origo.hu/gazdasag/20200117-kalozok-vizein-mar-nem-szomaliai-tengeri-banditak-retteg-hajos.html> [letöltve: 2021. 04. 01.]

Marsai, Viktor (2018). Afrika vérző szíve: Az elfelejtett Dél-Szudán. MANDINER. [on-line] hozzáférés: https://mandiner.hu/cikk/20181018_del_szudan [letöltve: 2021. 04. 01.]

Maurer, Peter (2017). The critical challenges of migration and displacement. INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS. [on-line] hozzáférés: <https://www.icrc.org/en/document/speech-migration-and-internal-displacement-national-and-global-challenges> [letöltve: 2021. 04. 01.]

Melber, Henning (2016). Is the Fragile States Index „fatally flawed”? The conversation. [on-line] hozzáférés: <https://theconversation.com/is-the-fragile-states-index-fatally-flawed-62057> [letöltve: 2021. 04. 08.]

Mirkin, Barry & Chamie, Joseph (2016). Failing states: Many problems, Few solutions. INTER PRESS SERVICE. [on-line] hozzáférés: <http://www.ipsnews.net/2016/04/failing-states-many-problems-few-solutions/> [letöltve: 2021. 04. 01.]

Palkovics, Máté (2021). A mai napig tart Amerika történelmének leghosszabb háborúja – Győznek a terroristák Afganisztánban? Portfolio. [on-line] hozzáférés: <https://www.portfolio.hu/global/20210328/a-mai-napig-tart-amerika-tortenelmenek-leghosszabb-haboruja-gyoznek-a-terroristak-afganisztanban-475800?fbclid=IwAR0ZVZx8->

0JX5Omtmu0bnu_8UhAMWTJZNgK0J4XvK8K5HRm5WZf9hg99ZuM [letöltve: 2021. 04. 21.]

Surányi, Róbert (2002). Angol-afgán háborúk. Múlt-Kor történelmi magazin. [on-line] hozzáférés: <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=5578> [letöltve: 2021. 04. 15.]

Ucko, H. David (2016). When intervention works: The instructive case of Sierra Leone. War on the rocks. [on-line] hozzáférés: <https://warontherocks.com/2016/08/when-intervention-works-the-instructive-case-of-sierra-leone/> [letöltve: 2021. 04. 08.]

Wagner, Péter & Tóth, Péter & Samay, M. Ali & Marton, Péter (2021). Miként értékelhetjük a Biden-adminisztráció 2021. szeptember 11-re kitűzött kivonulásáról szóló bejelentését? Külügyi és Külgazdasági Intézet. [on-line] hozzáférés: https://kki.hu/wp-content/uploads/2021/04/41_2021_11_AF_Biden_adminisztracio_afganisztani_kivonulas_WP_0427.pdf [letöltve: 2021. 04. 29.]

Wagner, Péter (2006). A „bukott államiság” és Afganisztán in: Márton Péter (szerk.): Államok és államkudarcok a globalizálódó világban. Teleki László Intézet. pp. 344-361. [on-line] hozzáférés: <http://kul-vilag.freeweb.hu/2006/02/wagner.pdf> [letöltve: 2021. 04. 19.]

NYILATKOZAT

Alulírott LUKÁCS DÁNIEL büntetőjogi felelősségem tudatában

nyilatkozom, hogy a szakdolgozatomban foglalt tények és adatok a valóságnak megfelelnek, és az abban leírtak a saját, önálló munkám eredményei.

A szakdolgozatban felhasznált adatokat a szerzői jogvédelem figyelembevételével alkalmaztam.

Ezen szakdolgozat semmilyen része nem került felhasználásra korábban oktatási intézmény más képzésén diplomaszerzés során.

Tudomásul veszem, hogy a szakdolgozatomat az intézmény plágiumellenőrzésnek veti alá.

Budapest, 2021. év 05. hónap 12. nap

A handwritten signature in black ink, reading "Lukács Dániel", is written over a horizontal dotted line.

hallgató aláírása